



ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

Π.Μ.Σ. Ποινικών Επιστημών

Ειδίκευση : Ποινικό Δίκαιο – Ποινική Δικονομία

Ακαδημαϊκό έτος 2023-2024

Ειδικά Θέματα Ποινικής Δικονομίας

Διδάσκοντες: Αριστομένης Τζαννετής, Αναπληρωτής Καθηγητής

Αλέξανδρος Δημάκης, Επίκουρος Καθηγητής

Επιβλεπόν καθηγητής: Αριστομένης Τζαννετής

Μάρτυρες Δημοσίου Συμφέροντος και Μέτρα Προστασίας

Δήμητρα-Νίκη Φούτση

Αθήνα, Ιανουάριος 2024

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

I.	Εισαγωγή	3
II.	«Whistleblowing» και «Whistleblowers» : εννοιολογική προσέγγιση των όρων	3
III.	«Μάρτυρες Δημοσίου Συμφέροντος»	6
III.1.	Εισαγωγή του θεσμού στην ελληνική έννομη τάξη	6
III.2.	Προϊσχύσαν και ισχύον Νομοθετικό Πλαίσιο	7
III.3.	Οι προϋποθέσεις απόκτησης της ιδιότητας του «μάρτυρα δημοσίου συμφέροντος».....	8
III.3.1.	Ουσιαστικές προϋποθέσεις.....	8
III.3.2.	Δικονομικές Προϋποθέσεις.....	14
III.4.	Ανάκληση της ιδιότητας του μάρτυρος δημοσίου συμφέροντος	15
IV.	Μορφές προστασίας «μαρτύρων δημοσίου συμφέροντος».....	16
IV.1.	Οριστική αποχή από την ποινική δίωξη.....	16
IV.2.	Η υπαγωγή των μαρτύρων δημοσίου συμφέροντος στο καθεστώς προστασίας μαρτύρων.....	19
IV.2.1.	Προστατευτικός σκοπός της διάταξης και διαδικασία χορήγησης μέτρων προστασίας.....	19
IV.2.2.	Δικονομικά μέτρα προστασίας	21
IV.2.3	Η παύση της παρεχόμενης προστασίας ειδικά για τον μάρτυρα δημοσίου συμφέροντος.....	25
IV.3.	Συμπέρασμα: Σχέση των δύο επιπέδων προστασίας.....	26
V.	Η προστασία των «whistleblowers» κατά τη νομολογία του ΕΔΔΑ	26
VI.	Η Οδηγία (ΕΕ) 2019/1937 και η ενσωμάτωσή της στην ελληνική έννομη τάξη με το ν. 4990/2022.....	31
VII.	Επίλογος.....	36
VIII.	Βιβλιογραφία.....	38

I. Εισαγωγή

Με την παρούσα εργασία επιχειρείται η ανάλυση του ποινικού δικονομικού θεσμού των «μαρτύρων δημοσίου συμφέροντος» στην ελληνική έννομη τάξη. Σε πρώτο στάδιο θα προσεγγισθεί ο πολύ ευρύτερου περιεχομένου θεσμός του «whistleblowing», ο οποίος αποτέλεσε το εννοιολογικό υπόβαθρο εισαγωγής του θεσμού του «μάρτυρα δημοσίου συμφέροντος» στην χώρα μας. Κατόπιν, θα εξετασθούν οι ειδικές προϋποθέσεις απόκτησης της ιδιότητας του «μάρτυρος δημοσίου συμφέροντος» κατ'άρ. 47 ΚΠΔ, καθώς οι ειδικές προϋποθέσεις χορήγησης σε αυτόν ειδικών μορφών προστασίας σε επίπεδο ποινικού δικονομικού δικαίου (αρ. 47 παρ. 2 και 3 και άρ. 218 παρ. 3 ΚΠΔ). Συμπληρωματικά, θα γίνει αναφορά στη νομολογιακή προσέγγιση του ΕΔΔΑ σχετικά με την προστασία των «whistleblowers». Τέλος, θα επισκοπήθούν τα βασικά χαρακτηριστικά του ολοκληρωμένου πλέον νομοθετικού πλαισίου προστασίας των «whistleblowers», το οποίο θεσπίστηκε δυνάμει του ν. 4990/2022, ο οποίος ενσωμάτωσε την σχετική Οδηγία (ΕΕ) 2017/1937. Η σημαντική αυτή εξέλιξη δεν μπορεί παρά να αλληλεπιδράσει με την υφιστάμενη παρεχόμενη σε επίπεδο ποινικού δικονομικού δικαίου προστασία, προωθώντας παράλληλα την επαναξιολόγηση των επιλογών του εθνικού ποινικού νομοθέτη.

II. «Whistleblowing» και «Whistleblowers» : εννοιολογική προσέγγιση των όρων

Η προβληματική του «whistleblowing» και των «whistleblowers» εντάσσεται κατά κύριο λόγο στη διεθνή επιστημονική συζήτηση περί διαφθοράς, δεδομένης της αδιαφάνειας και των αποδεικτικών δυσχερειών που χαρακτηρίζουν την συγκεκριμένη μορφή εγκληματικότητας¹. Ειδικότερα, με την διεθνή ορολογία «whistleblowing»² αποδίδεται η πρακτική της αποκάλυψης πληροφοριών σχετικών με την τέλεση αξιόποινων πράξεων δια της γνωστοποίησης πληροφοριών υπέρ του δημοσίου

¹ Βλ. *Καϊάφα-Γκμπάντι Μ.* (Επιμ.), *Οικονομικό έγκλημα και διαφθορά στο δημόσιο τομέα*, τ.3, 2015,σελ.177

² Βλ. *Τσιλίκη Δ.*, Προστατευόμενοι καταγγέλλοντες και μάρτυρες δημοσίου συμφέροντος, Η προβληματική των whistleblower στον διεθνή χώρο, δημοσιευμένο στον ηλεκτρονικό περιοδικό «The Art of Crime», Τεύχος Μαΐου 2018, Ενότητα Γ. πα7.· βλ. Φ. Παναγοπούλου -Κουτνατζή, Ο θεσμός του μάρτυρα δημοσίου συμφέροντος (whistleblowing), 2016, σελ. 3-6

συμφέροντος. Αντιστοίχως, τα εισφέροντα τις σχετικές πληροφορίες πρόσωπα χαρακτηρίζονται ως «whistleblowers»³, με την επισήμανση ότι αυτά δεν εμπλέκονται⁴ στην τέλεση των καταγγελλομένων πράξεων. Πρόκειται για θεσμό αγγλοσαξονικής προέλευσης με μακρά ιστορική πορεία⁵, ο οποίος συνεχίζει να μετεξελίσσεται και να καταλαμβάνει σημαντικό χώρο στις σύγχρονες έννομες τάξεις του κοινοδικαίου⁶. Η σημασία της συγκεκριμένης πρακτικής έγκειται στην αξία της ως εργαλείου άσκησης αποτελεσματικής αντεγκληματικής πολιτικής. Αναλυτικότερα, τα πρόσωπα εκείνα τα οποία είτε λόγω της εν τοις πράγμασι σύνδεσης τους (π.χ. εργασιακής σχέσης) με μία οργανωμένη δομή (π.χ. έναν δημόσιο οργανισμό) είτε εκ συμπτώσεως (π.χ. προμηθευτής σε μία σύμβαση δημοσίου έργου) αποκτούν γνώση και πρόσβαση σε πληροφορίες, οι οποίες δημιουργούν υπόνοιες τέλεσης αξιόποινων πράξεων, οι οποίες άλλως θα παρέμεναν άγνωστες, αποδεικνύονται απολύτως κρίσιμα για την καταπολέμηση των σχετικών εγκληματικών συμπεριφορών.

Ως προς την φύση των προβλεπόμενων προς ενθάρρυνση των καταγγελλόντων κινήτρων οι επιλογές μεταξύ των αγγλοσαξονικών και των ηπειρωτικών εννόμων τάξεων διαφοροποιούνται σημαντικά. Στην αρχική του εφαρμογή ο θεσμός συνδέθηκε άρρηκτα με την πρόβλεψη οικονομικών κινήτρων για τους καταγγέλλοντες, μοντέλο το οποίο επιτυχώς έχει δοκιμασθεί και συνεχίζει να αποδίδει στις Η.Π.Α.⁷ Η

³ Για την ιστορική προέλευση του όρου βλ. Απόφαση Supreme Court of Texas, *Winters v. Houston Chronicle Pub. Co.*, 795 S.W.2d 723, 727 (Tex. 1990) “the term is derived from the act of an English bobby blowing his whistle upon becoming aware of the commission of a crime to alert other law enforcement officers and the public within the zone of danger” ·βλ. Ανδρουλάκη Ι. «Προστατευόμενοι» (ψευδώνυμοι) μάρτυρες, «χάρτινοι» μάρτυρες και μάρτυρες δημοσίου συμφέροντος, σε: «Το ποινικό δίκαιο σε κρίση και υπό κρίση», Τ.Τ. Ι. Γιαννίδη, 2020, σελ. 516.

⁴ Η μη εμπλοκή των στην τέλεση των καταγγελλόμενων πράξεων τους διακρίνει από τους «μάρτυρες του στέμματος», γνωστοί κατά τη διεθνή ορολογία ως «collaborators of justice»

⁵ Για την ιστορική εξέλιξη του θεσμού βλ. *Τσιλίκη Δ.*, ό.π.. Ενότητα Β.

⁶ Βλ. την σχετική νομοθεσία για την προστασία των καταγγελλόντων Public Interest Disclosure Act (PIDA) 1986 του Η.Β. και Whistleblower Protection Enhancement Act (WPEA) 1989 των Η.Π.Α

⁷ Βλ. την σχετική νομοθεσία των Η.Π.Α. Dodd-Frank Act, 2010, (Sec.922, Whistleblower protection) σύμφωνα με τον οποίο παρεσχέθησαν ισχυρότατα οικονομικά κίνητρα στους κατεγγέλλοντες, τα οποία συνίστανται σε ποσοστό επί των εισπραχθέντων - χάριν της συμβολής του επιβληθέντων- προστίμων: «In any covered judicial or administrative action, or related action, the Commission, under regulations prescribed by the Commission and subject to subsection (c), shall pay an award or awards to 1 or more whistleblowers who voluntarily provided original information to the Commission that led to the successful enforcement of the covered judicial or administrative action, or related action, in an aggregate amount equal to— (A) not less than 10 percent, in total, of what has been collected of the monetary sanctions imposed in the action or related actions; and (B) not more than 30 percent, in total, of what has been collected of the monetary sanctions imposed in the action or related actions». Πάντως πρέπει να επισημανθεί ότι η ως άνω ρύθμιση εντάσσεται στο πλαίσιο μίας αστικής διαδικασίας, γνωστής υπό την ονομασία qui tam pro domino rege quam pro se ipso (άλλως qui tam lawsuit), κατά την οποία ιδιώτης-ενάγων που παρέχει τις πληροφορίες στις αρχές, λαμβάνει ποσοστό επί των χρημάτων τα οποία επιτυγχάνεται να εισπραχθούν δια της καταδίκης του εναγομένου-παραβάτη. Οι

παροχή οικονομικών ωφελειών, αντιθέτως, έχει μάλλον απορριφθεί στον ευρωπαϊκό χώρο⁸, με το επιχείρημα, ότι αφενός θα φαλκιδευόταν η ειλικρίνεια της καταγγελίας, αφετέρου ότι υπό το πρόσχημα της αποτελεσματικότερης δίωξης των εγκλημάτων θα παρείχετο στους καταγγέλλοντες μία αθέμιτη δυνατότητα πλουτισμού, η οποία τελικά θα εκφύλιζε την παρεχόμενη προστασία σε εξαγορά. Κατά τούτο, υποστηρίζεται ότι ο καταγγέλων για να κριθεί άξιος προστασίας πρέπει να ενεργεί καλόπιστα και ανιδιοτελώς⁹ ή άλλως να εμφορείται από την εύλογη πεποίθηση (*reasonable belief*) ότι καταγγέλει υπέρ του δημοσίου συμφέροντος.

Περαιτέρω, το «whistleblowing» διακρίνεται σε εσωτερικό και εξωτερικό. Ως εσωτερικό νοείται η υποβολή της καταγγελίας για παρατυπίες μέσω διαύλων επικοινωνίων εντός της οργανωμένης δομής, θεσπισθέντες ακριβώς προς επίτευξη αυτοελέγχου και εξυγίανσης αυτής από παράτυπες συμπεριφορές. Ως εξωτερικό νοείται η εισφορά των πληροφοριών εκτός της οργανωμένης δομής και κυρίως ενώπιον των διωκτικών αρχών.¹⁰ Η ως άνω διάκριση συνάπτεται άμεσα με τον προσδιορισμό των κινδύνων, στους οποίους εκτίθεται ο καταγγέλων εξαιτίας της καταγγελίας του καθώς και την εύρεση των καταλληλότερων προς αποτροπή αυτών μέτρων προστασίας.

Καίτοι η εν λόγω πρακτική έχει μέχρι τούδε κατά κύριο λόγο αξιοποιηθεί ως μέσο καταπολέμησης των εγκλημάτων διαφθοράς¹¹, παρατηρείται η ενωσιακή τάση επέκτασης αξιοποίησης του θεσμού και σε λοιπούς κεντρικούς τομείς

whistleblowers δεν ανταμείβονται χρηματικά, δηλαδή, για να καταθέσουν ως μάρτυρες στην ποινική δίκη, αλλά για να παράσχουν τις κρίσιμες πληροφορίες στις αρμόδιες διοικητικές/φορολογικές αρχές.

⁸ Η παροχή οικονομικών κινήτρων στα καταγγέλοντα πρόσωπα δεν φαίνεται να είναι εντελώς ξένος και στην ενωσιακή έννομη τάξη βλ. άρ. 3 παρ. 4 Κανονισμού (ΕΕ) 596/2014 για την κατάχρηση της κεφαλαιαγοράς, σύμφωνα με το οποίο «*Τα κράτη μέλη μπορούν να προβλέπουν την παροχή οικονομικών κινήτρων, σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία, στα πρόσωπα που προσφέρουν ακριβείς πληροφορίες για πιθανές παραβάσεις του παρόντος κανονισμού εφόσον τα εν λόγω πρόσωπα δεν έχουν άλλη προϋφιστάμενη νομική ή συμβατική υποχρέωση να αναφέρουν τις εν λόγω πληροφορίες, και εφόσον οι πληροφορίες είναι νέες και έχουν ως αποτέλεσμα την επιβολή διοικητικής ή ποινικής κύρωσης ή τη λήψη άλλου διοικητικού μέτρου για την παράβαση του παρόντος κανονισμού*». Πάντως εν όψει και της σχετικής συζήτησης που προήγηθη της ψήφισης της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/1937 πρόκειται μάλλον για μεμονωμένη ρύθμιση, καθώς η πρακτική της παροχής οικονομικών κινήτρων δεν επικράτησε.

⁹ Βλ. για την σχετική γαλλική νομοθεσία το αρ. 6 του ν. 1691/2016 για την καταπολέμηση της διαφθοράς “Sapin II”

¹⁰ Βλ. *Τσιλίκη Δ.*, ό.π.. Ενότητα Γ, παρ. 12

¹¹ Αξιοσημείωτο είναι πάντως ότι φορείς όπως η OLAF (Υπηρεσία Καταπολέμησης Απατών κατά της ΕΕ ή το Serious Fraud Office (Υπηρεσία για την Καταπολέμηση Σοβαρών Απατών στο Ηνωμένο Βασίλειο) έχουν εγκαταστήσει ανοικτές, επί εικοσιτετράωρου βάσεως, γραμμές επικοινωνίας, προκειμένου να διευκολύνουν την εμπιστευτική ή ανώνυμη καταγγελία πράξεων απάτης, διαφθοράς κ.λπ, διαδικτυακώς προσπελάσιμες σε: https://anti-fraud.ec.europa.eu/olaf-and-you/report-fraud_en και <https://www.sfo.gov.uk/publications/information-victims-witnesses-whistleblowers/>

εγκληματικότητας, όπως π.χ. την προστασία του περιβάλλοντος, την δημόσια υγεία και δημόσια ασφάλεια (βλ. κατωτέρω Οδηγία (ΕΕ) 1937/2019).

III. «Μάρτυρες Δημοσίου Συμφέροντος»

III.1. Εισαγωγή του θεσμού στην ελληνική έννομη τάξη

Ο θέσμός των «whistleblowers» - αποδιδόμενος στην ελληνική με τον όρο «μάρτυρες δημοσίου συμφέροντος»- και το νομοθετικό πλαίσιο προστασίας τους εισήχθησαν το πρώτον στην ελληνική έννομη τάξη με το ν.4254/2014. Η συγκεκριμένη νομοθετική επιλογή υπαγορεύτηκε από την επιταγή συμμόρφωσης της Ελλάδος με τις διεθνείς υποχρεώσεις της,¹² ενόψει της ενεργού συμμετοχής της στην κοινή προσπάθεια της παγκόσμιας κοινότητας για την καταπολέμηση της διαφθοράς - και ιδίως με το άρ. 22 της Σύμβασης Ποινικού Δικαίου του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη διαφθορά (Σύμβαση GRECO), κυρωθείσας με το ν. 3560/2007,¹³ και το αρ. 33 της Σύμβασης του Ο.Η.Ε. κατά της Διαφθοράς, κυρωθείσας με το ν. 3666/2008¹⁴, καθώς και με τις σχετικές συστάσεις που έχει απευθύνει στην χώρα μας ο ΟΟΣΑ, στο πλαίσιο της Τρίτης Αξιολόγησης για την εφαρμογή της Σύμβασης του ΟΟΣΑ για την καταπολέμηση της δωροδοκίας στις διεθνείς επιχειρηματικές συναλλαγές¹⁵. Περαιτέρω, η σχετική υποχρέωση θεμελιούτο και σε πλείονες μη νομικώς δεσμευτικές διατάξεις¹⁶. Ιδιαίτερη κατευθυντήρια αξία προσλαμβάνει η Σύσταση CM/Rec(2014)7¹⁷ της Επιτροπής του Συμβουλίου της Ευρώπης, στην οποία τίθενται οι γενικές αρχές και οι ελάχιστες προϋποθέσεις για την θεμελίωση ενός πλήρους και αποτελεσματικού προστατευτικού πλαισίου.

¹² Όπως ρητώς αναφέρεται στην Εισηγητική Έκθεση ν. 4254/2014 σελ. 54 επ.

¹³ Σύμβαση Ποινικού Δικαίου περί διαφθοράς του Συμβουλίου της Ευρώπης (27.1.1999), τέθηκε σε ισχύ την 1.7.2002. Κυρώθηκε από την Ελλάδα με το ν. 3560/2007 (ΦΕΚ Α' 103/14.5.2007). Βλ. άρ. 22 ν.3680/2007 υπό τον τίτλο «Προστασία συνεργατών δικαιοσύνης και μαρτύρων»: *«Κάθε Μέρος πρέπει να υιοθετήσει τα μέτρα που είναι απαραίτητα για να παράσχει αποτελεσματική και κατάλληλη προστασία για: α. αυτούς που καταγγέλλουν τα ποινικά αδικήματα που θεσπίζονται σύμφωνα με τα Άρθρα 2 έως 14 ή που συνεργάζονται άλλως με τις ανακριτικές ή διωκτικές αρχές β. μάρτυρες που καταθέτουν σχετικά με τα αδικήματα αυτά».*

¹⁴ Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για την καταπολέμηση της διαφθοράς (31.10.2003), τέθηκε σε ισχύ στις 14.12.2005. Κυρώθηκε από την Ελλάδα με το ν. 3666/2008 (ΦΕΚ Α' 113/18.6.2008). Βλ. αρ. 33 ν. 3666/2008 υπό τον τίτλο «Προστασία προσώπων που κάνουν καταγγελίες» *«Κάθε Κράτος Μέρος εξετάζει τη δυνατότητα ενσωμάτωσης στο εσωτερικό νομικό του σύστημα κατάλληλων μέτρων για την παροχή προστασίας έναντι αδικαιολόγητης μεταχείρισης σε οποιοδήποτε πρόσωπο καταγγέλλει καλόπιστα και με βάσιμους λόγους στις αρμόδιες αρχές, γεγονότα που αφορούν αδικήματα που ορίζονται σύμφωνα με την παρούσα Σύμβαση».*

¹⁵ Σύμβαση του ΟΟΣΑ για την καταπολέμηση της δωροδοκίας (17.12. 1997), τέθηκε σε ισχύ στις 15.2.1999. Κυρώθηκε από την Ελλάδα με το ν. 2656/ 1998 (ΦΕΚ Α' 265/1.12.1998)

¹⁶ Για την αναλυτική παράθεση των σχετικών διατάξεων βλ. Εισηγητική Έκθεση ό.π.

¹⁷ Βλ. Recommendation CM/Rec(2014)7.

Μάλιστα, δεδομένου ότι, κατά κοινή μάλλον παραδοχή, η διαφθορά στην χώρα μας λαμβάνει διαστάσεις ενδημικού φαινομένου, εμποτισμένου με έντονο διαπροσωπικό στοιχείο, χαρακτηριστικό το οποίο καθίστα δυσχερώς εξιχνιάσιμες τις σχετικές συμπεριφορές, η συστηματική ένταξη του θεσμού στο ελληνικό δίκαιο χαιρετίστηκε από την επιστήμη, καθώς κρίθηκε ότι η παροχή πληροφοριών από τα ενεργούντα στο εσωτερικό των δομών πρόσωπα δύναται να συμβάλλει καθοριστικά στην αποτελεσματική καταπολέμησή της¹⁸.

Ωστόσο, η απόδοση του θεσμού στην ελληνική με τον όρο «μάρτυρες δημοσίου συμφέροντος»¹⁹ έχει επικριθεί σε έναν βαθμό ως αστόχη, δεδομένης της εννοιολογικής σύγχυσης που προκαλείται σε σχέση με την δικονομική ιδιότητα του μάρτυρα. Οι δύο δικονομικές ιδιότητες διαφοροποιούνται στο ότι ο μάρτυρας δημοσίου συμφέροντος προσέρχεται ίδια πρωτοβουλία, προκειμένου να εισφέρει πληροφορίες, ενώ ο μάρτυρας κλητεύεται και έχει καθήκον να καταθέσει τα γεγονότα, όπως τα έζησε (άρ. 209 ΚΠΔ)²⁰. Βεβαίά, όπως, είναι φυσικό, ο μάρτυρας δημοσίου συμφέροντος θα καθίσταται σχεδόν πάντοτε και μάρτυρας, καθόσον θα καλείται να καταθέσει κατά την προδικασία ή και την επ' ακροατηρίω διαδικασία, δεδομένου ότι οι εισφερόμενες πληροφορίες μόνο εάν περιληφθούν στο σώμα μίας μαρτυρικής κατάθεσης μορφοποιούνται σε αποδεικτικό μέσο, αξιολογούμενο ως προς την αναζήτηση της ουσιαστικής αλήθειας στο πλαίσιο της ποινικής δίκης.

III.2. Προϊσχύσαν και ισχύον Νομοθετικό Πλαίσιο

Ειδικότερα, με την υποπαράγραφο ΙΕ.15 της παρ. ΙΕ. του άρ. πρώτου του ν. 4524/2014 προστέθηκε στο γενικότερο κεφάλαιο «Ενάρξη και αναβολή της ποινικής δίωξης» του προϊσχύσαντος ΚΠΔ το άρ. 45B (*:Αποχή από την ποινική δίωξη μαρτύρων δημοσίου συμφέροντος*)²¹. Μετά την ψήφιση του νέου Κώδικα Ποινικής Δικονομίας (ν. 4619/2019, ΦΕΚ Α 95/11.06.2019), η εν λόγω ρύθμιση προβλέπεται στο άρ. 47 ΚΠΔ υπό τον ίδιο τίτλο, συστηματικώς, όμως, πλέον εντεταγμένη στο

¹⁸ Βλ. *Καϊάφα -Γκμπάντι Μ.* (Επιμ.), τ. 3, 2015, ό.π., σελ. 176 επ.

¹⁹ Για την πρόταση και την επιλογή του συγκεκριμένου όρου ως terminus technicus έναντι άλλων βλ. *Λίβο Ν.*, Η συμβολή των μαρτύρων δημοσίου συμφέροντος (whistleblowers) στην καταπολέμηση της διαφθοράς, σε: Ένωση Ελλήνων Ποινολόγων, Η ποινική διαχείριση της δωροδοκίας, Πρακτικά 6ου Συνεδρίου της Ε.Ε.Π., 2013, σελ. 467 επ. Για την επίκριση της ορολογίας ως άστοχης βλ. *Καϊάφα -Γκμπάντι Μ.* (Επιμ.), τ. 3, 2015, ό.π., σελ. 179 επ.

²⁰ Βλ. για σχετικό προβληματισμό *Κωνσταντινίδη Α.*, Προστατευόμενοι μάρτυρες και Μάρτυρες Δημοσίου Συμφέροντος, ΠοινΧρ ΞΘ (2019), σελ. 146.

²¹ Βλ. *Καρρά Α.*, Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, Συστηματική ερμηνεία κα Μεθοδολογική κατ'άρθρον Ανάπτυξη (2016), σελ. 145-146.

αυτοτελές κεφάλαιο περί αποχής της ποινικής διώξεως, ως πλέον εμπεδωμένης – και όχι αποσπασματικής - νομοθετικής επιλογής αξιοποίησης του συγκεκριμένου εναλλακτικού θεσμού διαχείρισης της ποινικής ύλης. Στην παρ. 1 του ως άνω άρθρου προσδιορίζεται η έννοια του «μάρτυρος δημοσίου συμφέροντος», δια της πρόβλεψης των προϋποθέσεων απόκτησης της σχετικής ιδιότητας, ενώ στις παρ. 2 και 3 του ιδίου προβλέπεται η δυνατότητα οριστικής αποχής από την ποινική δίωξη ως ειδική μορφή προστασίας των εν λόγω προσώπων. Περαιτέρω, η προστασία των «μαρτύρων δημοσίου συμφέροντος» συμπληρώνεται από την διάταξη του άρ. 218 παρ. 3 ΚΠΔ (*Προστασία μαρτύρων*), κατά την οποία προβλέφθηκε η υπαγωγή και των μαρτύρων δημοσίου συμφέροντος σε καθεστώς προστασίας μαρτύρων. Η εν λόγω διάταξη εντάχθηκε για πρώτη φορά συστηματικά στην ύλη του νέου ΚΠΔ και μάλιστα στο κεφάλαιο περί μαρτύρων, ικανοποιώντας το σχετικό αίτημα της θεωρίας προς επίτευξη δογματικής συνέπειας και συστηματικής συνοχής²². Κατά το προϊσχύσαν καθεστώς η υπαγωγή των μαρτύρων δημοσίου συμφέροντος σε ειδικά προστατευτικά μέτρα προβλεπόταν στην παρ. 7 του αρ. 9 του καταργηθέντος ειδικού ποινικού ν. 2928/2001, για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, η οποία (παρ. 7), επίσης, προστέθηκε με την υποπαράγραφο ΙΕ.17 της παρ. ΙΕ. του άρ. πρώτου του ως άνω ν. 4254/2014.

Κατόπιν της σκιαγράφησης του νομοθετικού πλαισίου εγγραφής του θεσμού στην ελληνική έννομη τάξη, στα επόμενα κεφάλαια θα εξεταστεί εγγύτερα το περιεχόμενο των επιμέρους ως άνω νομοθετικών ρυθμίσεων, των ερμηνευτικών ζητημάτων που ανακύπτουν, καθώς και της λειτουργικής τους σύνδεσης.

III.3. Οι προϋποθέσεις απόκτησης της ιδιότητας του «μάρτυρα δημοσίου συμφέροντος»

III.3.1. Ουσιαστικές προϋποθέσεις

Ο εγκληματικός τύπος των καταγγελλόμενων πράξεων

Η εισφορά πληροφοριών από το καταγγέλλον πρόσωπο ενώπιον των διωκτικών αρχών πρέπει να σχετίζεται με την τελέση των αξιοποιούνων πράξεων των άρθρων 159

²²Βλ. Καϊάφα -Γκμπάντι Μ. (Επιμ.), τ. 3, 2015, ό.π., σελ. 179 επ. Βλ. Βαθιώτη Κ., Η προστασία μαρτύρων κατά το άρθρο 9 του Ν. 2928/2001, ΠοινΧρ ΝΑ(2001), σελ. 1045 επ.

ΠΚ (:δωροληψία πολιτικών αξιωματούχων), 159Α ΠΚ (:δωροδοκία πολιτικών αξιωματούχων), 235 ΠΚ (:δωροληψία υπαλλήλου), 236 ΠΚ (:δωροδοκία υπαλλήλου), 237 ΠΚ (:δωροληψία και δωροδοκία δικαστικών λειτουργών) και 237^ΑΠΚ (:εμπορία επιρροής – μεσάζοντες), καθώς και των συναφείς με αυτές πράξεων. Η ένταξη μόνο των ως άνω αδικημάτων στο γράμμα της διάταξης αποτυπώνει τη νομοθετική επιλογή στενής εννοιολογικής οριοθέτησης της διαφθοράς ως δωροδοκίας-δωροληψίας στον δημόσιο τομέα. Η επιλογή αυτή αποτελεί έκφραση του επιχειρήματος ότι η τέλεση αξιοποιώνων πράξεων διαφθοράς μόνο στον δημόσιο τομέα πλήττει το δημόσιο συμφέρον²³, υπό την ειδικότερη έκφραση του ως αρχής της διαφάνειας λειτουργίας αυτού αλλά και της ανάγκης δημόσιας λογοδοσίας και ελέγχου της αποτελεσματικότητας του έργου του²⁴, ώστε να δικαιολογείται η παροχή ειδικής προστασίας στους υπέρ αυτού καταγγέλλοντες. Η σχετική κριτική της θεωρίας²⁵, ότι ο αποκλεισμός των πράξεων δωροδοκίας του ιδιωτικού τομέα παραγνωρίζει την όλως αυξανόμενη τόσο διεθνή όσο και εγχώρια τάση ιδιωτικοποίησης του δημόσιου τομέα, αμβλύνεται σε ένα βαθμό ενόψει της υιοθέτησης μίας διευρυμένης έννοιας του υπαλλήλου για τα υπηρεσιακά αδικήματα των άρ. 235 και 236 ΠΚ με το νέο άρ. 237Β ΠΚ²⁶, κατά ικανοποιητική εφαρμογή του λειτουργικού κριτηρίου και προς αναχαίτιση της υπερβολικής διεύρυνσης του 263^Α π.ΠΚ. Υπό το φως του αρ. 237Β ΠΚ δέον να ερμηνεύεται και η υπό κρίση ουσιαστική προϋποθέση.

Εκ των ανωτέρω συνάγεται ότι η απαρίθμηση των σχετικών εγκληματικών συμπεριφορών είναι περιοριστική. Κατ' ορθή άποψη, νομοθετικό έρεισμα διεύρυνσης και σε λοιπές πλην των ρητώς αναφερόμενων πράξεων διαφθοράς, δεν υφίσταται. Ούτε επί τη βάση της αναφοράς του άρθρου σε «συναφείς πράξεις», καθότι οι περιπτώσεις συνάφειας ορίζονται ενδοσυστηματικά και περιοριστικά κατ'άρ. 128 - 131 ΚΠΔ ²⁷. Ούτε όμως και επί τη βάση παρέκτασης του άρ. 47 ΚΠΔ , με το

²³ Για την οριοθέτηση του δημόσιου συμφέροντος βλ. Φ. Παναγοπούλου -Κουτνατζή, ό.π. σελ. 7

²⁴ Βλ. Λίβο Ν. ό.π.

²⁵ Βλ. Παναγοπούλου -Κουτνατζή Φ., ό.π. σελ. 9 επ.

²⁶ Άρθρο 237Β ΠΚ: «Για την εφαρμογή των άρθρων 235 και 236, υπάλληλοι θεωρούνται και όσοι υπηρετούν μόνιμα ή μη και με οποιαδήποτε ιδιότητα ή σχέση σε οργανισμούς ή επιχειρήσεις οποιασδήποτε νομικής μορφής που ανήκουν εξ ολοκλήρου ή κατά πλειοψηφία των μετοχών τους στο Κράτος, σε οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης ή σε νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου ή των οποίων τη διοίκηση διορίζει εξ ολοκλήρου ή κατά πλειοψηφία το Κράτος ή οι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης ή τα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου», όπως προστέθηκε με το άρ. 3 παρ. 21 του ν. 4637/2019 (ΦΕΚ Α' 180/18.11.2019)-Πρβλ. νομοτυπική μορφή άρ. 263 Α π. ΠΚ · Για ερμηνεία βλ. Παπαχρήστου Μ., Ο Νέος Ποινικός Κώδικας, Ερμηνεία κατ'άρθρο ν. 4619/2019 σε: Α. Χαραλαμπίκη, τ. Β', σελ. 1707 επ.

²⁷ Βλ. Ανδρουλάκη Ι., ό.π., σελ.517, υποσημείωση 94· Βλ. και Σοφό Θ., Προστατευόμενοι μάρτυρες και ΕΣΔΑ, ΝοΒ 2018, σελ. 420 επ.

εσφαλμένο επιχείρημα, που έχει διατυπωθεί στην υπ' αριθμ. ΠραξΕισΕφΑθ 7/2015 χαρακτηρισμού μάρτυρος δημοσίου συμφέροντος²⁸, ότι αυτή θεμελιούται «στην Δήλωση 17 περί αρχής υπεροχής του Ευρωπαϊκού Δικαίου ως τούτο αποτυπώνεται στην υπ. Αρ. 11197/2007 (JUR 260)²⁹ Γνωμοδότηση της Νομικής υπηρεσίας του Συμβουλίου της Ευρώπης», καθότι εκδόν όργανο της τελευταίας είναι το θεσμικό όργανο της ΕΕ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, ήτοι συγχέεται το διεπόμενο από την αρχή της υπεροχής ενωσιακό (κοινοτικό τοτέ) δίκαιο, με το δίκαιο των Συμβάσεων του Συμβουλίου της Ευρώπης³⁰.

Διακριτό και ανοικτό παραμένει το ζήτημα της διεύρυνσης των καταλαμβανόμενων από την υπό εξέταση ρύθμιση αδικημάτων δια νομοθετικής μεταβολής. Επ' αυτού έχει – μεταξύ άλλων – προταθεί η επέκταση αυτής και σε εγκλήματα κατά της περιουσίας και της ιδιοκτησίας του Δημοσίου, καθώς και αυτά παρουσιάζουν παρόμοιες αποδεικτικές δυσχέρειες με αυτές των εγκλημάτων διαφθοράς. Προς την ίδια κατεύθυνση, έχει υποστηριχθεί η ένταξη στο γράμμα της διάταξης και όλων των εγκλημάτων αρμοδιότητας του Εισαγγελέως Διαφθοράς (νυν Εισαγγελέως Οικονομικού Εγκλήματος) προς επίτευξη μεγαλύτερης ευελιξίας στον χειρισμό των σχετικών υποθέσεων³¹. Η εν λόγω πρόταση – με όλες τις πιθανές ενστάσεις³² – αποκτά ιδιαίτερη σημασία, εάν επαναξιολογηθεί υπό το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο δεδομένης της αποκλειστικής πλέον αρμοδιότητας του Εισαγγελέα Οικονομικού Εγκλήματος επί του χαρακτηρισμού του μάρτυρος δημοσίου συμφέροντος (Βλ. κατωτέρω Κεφ. «Δικονομικές Προϋποθέσεις»).

Η μη καθ' οιονδήποτε τρόπο εμπλοκή

Στις ως άνω πράξεις ο καταγγέλων δεν πρέπει να εμπλέκεται καθ' οιονδήποτε τρόπο. Η μη εμπλοκή του καταγγέλλοντος αποτελεί το βασικό σημείο διαφοροποίησης από την έτερη διακριτή ειδική κατηγορία μαρτύρων, τους «μάρτυρες του

²⁸ Βλ. ΠραξΕισΕφΑθ 7/2015 (Α. Καραφλού), ΠoinΔικ 2015 σ. 417 επ., με την οποία χαρακτηρίστηκε ως μάρτυρας δημοσίου συμφέροντος πρόσωπο καταγγέλων σχετικά με το αδίκημα της απιστίας· Βλ. Κουσουλό Ι., Παρατηρήσεις στην ΠραξΕισΕφΑθ 7/2015, ΠoinΔικ 2015 σ. 421 επ.

²⁹ Διαδικτυακώς προσπελάσιμη σε: [Search results - Consilium \(europa.eu\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX:62007J0117)

³⁰ Βλ. Ανδρουλάκη Ι., ό.π., σελ.517, υποσημείωση 94 ·Το εν λόγω επιχείρημα δεν φαίνεται να επικρίνεται όμως σε: Παπαχρήστου Μ., Ερμηνεία του άρ. 47 ΚΠΔ, σε: Λ. Μαργαρίτη, Ο νέος Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, Ερμηνεία κατ' άρθρο, τ. Α', 2020, σελ. 193 και Κωνσταντινίδη Α., ό.π., σελ. 245

³¹ Βλ. Καϊάφα -Γκμπάντι Μ. (Επιμ.),ό.π., τ. 3, 2015, σελ.180

³² Διωκτική υπεροπλία του Εισαγγελέα Οικονομικού Εγκλήματος, ενόψει του ήδη διευρυμένου αποδεικτικού οπλοστασίου που έχει στη διάθεσή του.

στέμματος»³³, ήτοι τα εμπλεκόμενα σε αξιόποινες πράξεις συνεργαζόμενα με τις αρχές πρόσωπα, τα οποία με την παροχή πληροφοριών δεν επιδιώκουν την εξιχνίαση των σχετικών εγκληματικών συμπεριφορών, αλλά την ευνοϊκότερη ποινική τους μεταχείριση. Ως προς την επιλογή του όρου «εμπλοκή» έναντι του δοκιμότερου όρου «συμμετοχή», έχει υποστηριχθεί³⁴, ότι αυτή αποσκοπεί στον ρητό αποκλεισμό από το πεδίο εφαρμογής της διάταξης της αναγκαίας συμμετοχής – ως μη ρητώς αναφερόμενης στον Ποινικό Κώδικα μορφή συμμετοχής³⁵. Επ' αυτού έχει διατυπωθεί πάντως επιχείρημα ³⁶ ότι εφόσον ο αναγκαίος συμμετέτοχος – π.χ. ο δεκάζων στην παθητική δωροδοκία του δεκαζόμενου υπαλλήλου– καταλαμβάνεται από την απαγόρευση επ' ακροατηρίω μαρτυρίας (άρ. 210 περ. β' ΚΠΔ), αποκλείεται εξ υπαρχής και ο χαρακτηρισμός του ως μάρτυρα δημοσίου συμφέροντος, δεδομένου ότι αναγκαίως έχει συμπράξει στο ίδιο ιστορικό συμβάν και εξ αυτού του λόγου είναι φυσικό να έχει συμφέρον να συσκοτίσει την υπόθεση. Η απόδοση του χαρακτηρισμού του μάρτυρος δημοσίου συμφέροντος πρέπει να αποκλεισθεί και για τον παραουργό – καίτοι η παραουργία αποτελεί μορφή συνάφειας και όχι συμμετοχής – δεδομένου ότι και σε αυτήν την περίπτωση είναι πιθανό ο παραουργός παρέχων πληροφορίες να μεταθέσει την ευθύνη τέλεσης των καταγγελλουσών πράξεων στον καθ' ου η καταγγελία ύποπτο/κατηγορούμενο.

Η ουσιώδης συμβολή

Το καταγγέλλον πρόσωπο πρέπει να εισφέρει πληροφορίες, οι οποίες δύνανται να συμβάλλουν ουσιωδώς στην αποκάλυψη και στην δίωξη των σχετικών πράξεων. Ήτοι δεν αρκεί η παροχή πληροφοριών, αλλά προσ απαιτείται η οι πληροφορίες αυτές να αξιολογούνται ως επαρκές αποδεικτικό υλικό, ικανό να οδηγήσει όχι μόνο στην ενεργοποίηση των ερευνών σε επίπεδο προκαταρκτικής εξέτασης, αλλά και στην άσκηση της ποινικής δίωξης. Η εξάρτηση της πρόσληψης της σχετικής ιδιότητας και από την άσκηση δίωξης, έχει επικριθεί στην θεωρία, με το επιχείρημα ότι δημιουργείται σοβαρό δικαιοκρατικό έλλειμμα προστασίας κατά την διάρκεια της προκαταρκτικής εξέτασης, καθώς ο καταγγέλων αποστερούμενος του σχετικού χαρακτηρισμού, παραμένει εκτεθειμένος, καίτοι μπορεί να παρείχε βάσιμες και αξιόπιστες πληροφορίες, μέχρι την άσκηση της δίωξης, πολλώ δε μάλλον εάν κατόπιν

³³ Βλ. υποσημείωση 5.

³⁴ Βλ. Παπαρήστου Μ.,ό.π., σελ.195.

³⁵ Για τις οποίες τυγχάνουν εφαρμογής οι σχετικές διατάξεις περί ευνοϊκών μέτρων.

³⁶Βλ. Τριανταφύλλου Α., Ζητήματα Μαρτυρικής Απόδειξης στην Ποινική Δίκη, 2014, σελ. 142.

της διενέργειας της προκαταρκτικής εξέτασης, δεν επακολουθήσει ποτέ η άσκηση της. Αυτονόητο καθίσταται, επίσης, ότι ο όψιμος χαρακτηρισμός λειτουργεί ως σοβαρό αντικίνητρο κατάθεσης για τον καταγγέλοντα. Για τους λόγους αυτούς, υποστηρίζεται³⁷, ότι κατά την τελολογική ερμηνεία της διάταξης ο χαρακτηρισμός χωρεί το πρώτον και σε επίπεδο προκαταρκτικής εξέτασης.

Από την επισκόπηση της σχετικής – καίτοι ιδιαιτέρως περιορισμένης – νομολογιακής πρακτικής, δεν φαίνεται, εξάλλου, να αποκλείεται ο καταγγέλων με τις πληροφορίες του να συμβάλλει στο πλαίσιο μίας εν εξελίξει διενεργούμενης προκαταρκτικής εξέτασης, ή μίας ήδη ασκηθείσας ποινικής δίωξης. Ειδικότερα, δυνάμει της υπ' αριθμ. 3/2018 Πράξης του Εισαγγελέως Διαφθοράς Αθηνών³⁸ χαρακτηρίστηκαν ως μάρτυρες δημοσίου συμφέροντος καταγγέλοντα στο πλαίσιο εν εξελίξει προκαταρκτικής εξέτασης πρόσωπα, ενώ με την ως άνω ΠραξΕισΕφΑθ 7/2015 αποδόθηκε η σχετική ιδιότητα σε καταγγέλοντα πρόσωπα, μετά την έκδοση απαλλακτικού βουλεύματος. Κατά τα ανωτέρω, η πρόγνωση περί της επάρκειας της συμβολής αποσυνδέεται από την χάριν αυτής επακολούθησης ενός συγκεκριμένου δικονομικού σταδίου, ενώ, όπως υποστηρίζεται, αναδεικνύονται ως κρίσιμα αξιολογικά κριτήρια η βασιμότητα και η καλοπιστία της καταγγελίας, οι οποίες πρέπει να κρίνονται *ex ante*, επί τη βάση της εντύπωσης που δίδει ο καταγγέλων στις αρχές προ του χαρακτηρισμού, ήτοι εάν ανεπίφυλακτα θέτει υπόψιν των αρχών όλες τις πληροφορίες που έχει στη διάθεσή του³⁹. Βέβαια, για την κατοχύρωση της ως άνω ορθότερης ερμηνευτικής εκδοχής σκόπιμη θα ήταν η τροποποίηση του γράμματος της διάταξης προς την αντίστοιχη κατεύθυνση.

Μη επιδίωξη ιδίου οφέλους

Τέλος, ο καταγγέλων δεν πρέπει να εμφορείται από ιδιοτελή κίνητρα. Αντιθέτως, πρέπει να ενεργεί για συνειδητικούς λόγους και συγκεκριμένα να πιστεύει ειλικρινώς ότι δια της καταγγελίας του προασπίζεται το δημόσιο συμφέρον. Ωστόσο, έχει υποστηριχθεί, ότι ως ιδιοτέλεια πρέπει να νοηθεί μόνο η βλέψη οικονομικού οφέλους και όχι η επιδίωξη ηθικά αμφισβητούμενων σκοπών (π.χ. εργασιακή ανέλιξη, εκδίκηση του καθ' ου η καταγγελία), αλλώς τα καταλειπόμενο

³⁷Βλ. Παπαχρήστου Μ., ό.π., σελ. 195.

³⁸ ΑΠ 2033 / 2018, εκ της οποίας το σχετικό συμπέρασμα για Πράξη χαρακτηρισμού

³⁹Βλ. Ανδρουλάκη Ι., ό.π., σελ. 519 · *contra* Ασκητή Α., Whistleblowers και ελευθερία της έκφρασης – Οι νομολογιακές τάσεις του ΕΔΔΑ σε αντιπαραβολή με το Ανώτατο Δικαστήριο των Η.Π.Α. και η προβληματική των υπηρετούντων σε υπηρεσίες πληροφοριών, ΔιΜΕΕ, σελ. 164.

πεδίο προστασίας του θεσμού θα κατέληγε ιδιαίτερος στενό, καθιστώντας αυτόν εν τως πράγμασι αναποτελεσματικό.

Ειδικότερα, η υιοθέτηση του μοντέλου αποκλεισμού της πρόβλεψης οικονομικών κινήτρων ως μέσο ενθάρρυνσης των καταγγελιών, αυτή έχει κριθεί ως η μόνη δυνατή νομοθετική επιλογή, καθώς η αντίθετη θα ήταν απολύτως ασυμβίβαστη με τον δικαιοκρατικό χαρακτήρα της ποινικής δίκης και συγκεκριμένα με την δικονομική ιδιότητα του μάρτυρα – την οποία σχεδόν πάντοτε θα προσλαμβάνει ο μάρτυρας δημοσίου συμφέροντος – μετατρέποντας τον μηχανισμό απονομής ποινικής δικαιοσύνης σε ένα πεδίο κερδοσκοπίας⁴⁰. Περαιτέρω, υποστηρίζεται ότι η επιδίωξη αποκόμισης χρηματικών ωφελειών από πλευράς του καταγγέλλοντος θα κατέλυε εκ των προτέρων οποιοδήποτε εχέγγυο αξιοπιστίας της καταγγελίας του. Στον αντίποδα του επιχειρήματος αυτού, έχει διατυπωθεί⁴¹ ότι η πρόβλεψη οικονομικών κινήτρων, διατηρεί την αξία της από πλευράς αντεγκληματικής πολιτικής, καθώς το ενδεχόμενο υποβολής ψευδών καταγγελιών θα μπορούσε να αντισταθμιστεί επαρκώς με την πρόβλεψη αυστηρών κυρώσεων για τις περιπτώσεις αυτές. Αντιστοίχως, η μαρτυρική κατάθεση του μάρτυρος δημοσίου συμφέροντος, ο οποίος έχει ενθαρρυνθεί προς εισφορά των επίμαχων πληροφοριών, δια της παροχής οικονομικών κινήτρων, θα μπορούσε να αποτελέσει μέρος του αποδεικτικού υλικού, χωρίς να θίγεται ο δικαιοκρατικός χαρακτήρας της ποινικής δίκης, εφόσον η μειωμένη αξιοπιστία αυτής θα ήταν εξ υπαρχής γνωστή⁴². Καίτοι η υιοθέτηση της συγκεκριμένης επιχειρηματολογίας θα ενίσχυε σημαντικά την αποτελεσματικότητα του θεσμού, επισημαίνεται ότι το αντίστοιχο μοντέλο των Η.Π.Α., από το οποίο εμφανώς έχει επηρεασθεί, τυχάνει πολύ ευρύτερης εφαρμογής – μη εξυπηρετώντας αμιγώς του σκοπούς της ποινικής διαδικασίας. Σε κάθε περίπτωση η μεταφορά του εν λόγω μοντέλου σε ένα διεπόμενο από διαφορετικές αρχές σύστημα ποινικής δικαιοσύνης, όπως το ελληνικό, θα προσέκρουε – αν όχι μόνο σε δικαιοπολιτικά – σίγουρα σε πρακτικά εμπόδια, ενώ θα απαιτούσε ιδιαίτερη προσοχή για την κατάλληλη προσαρμογή του και την ορθή εφαρμογή του.

⁴⁰ Βλ. *Δαλακούρα Θ.*, Ο Νέος Κώδικας Ποινικής Δικονομίας (Συνοπτική Ερμηνεία κατ' άρθρο του Ν. 4620/2019), σελ. 47.

⁴¹ Βλ. σχετικώς *Παπαχρήστου Μ.*, ό.π., σελ. 195.

⁴² Προς κατοχύρωση της μειωμένης αξιοπιστίας της συγκεκριμένης μαρτυρικής κατάθεσης ίσως θα μπορούσε να θεσπισθεί ένας κανόνας αποδεικτικής αξιολόγησης.

Μη παραγνωριζόμενης της αξίας του ως άνω γόνιμου επιστημονικού διαλόγου, η κρατούσα θέση στην θεωρία – σε σύμπνοια και με τις λοιπές ηπειρωτικές έννομες τάξεις - φαίνεται να έχει μέχρι στιγμής καταλήξει ότι μοναδικό δικαιοκρατικά αποδεκτό μέσο ενθάρρυνσης του καταγγέλλοντος στο πλαίσιο της ποινικής δίκης αποτελεί η θέσπιση ενός επαρκούς προστατευτικού πλαισίου έναντι των κινδύνων, στους οποίους εκτίθεται εξαιτίας της καταγγελίας του.

III.3.2. Δικονομικές Προϋποθέσεις

Αρμόδιος για τη διάγνωση⁴³ της συνδρομής των ως άνω ουσιαστικών προϋποθέσεων καθίσταται πλέον ο Εισαγγελέας Οικονομικού Εγκλήματος (ή ο αναπληρωτής ή ο επίκουρος Εισαγγελέας Οικονομικού Εγκλήματος), ο οποίος εκδίδει την σχετική Πράξη χαρακτηρισμού κατόπιν λήψεως έγκρισης από τον Προϊστάμενο της Εισαγγελίας Οικονομικού Εγκλήματος, ως επιφορτισμένου με την εποπτεία και το συντονισμό του έργου Τμήματος Οικονομικού Εγκλήματος. Η τροποποίηση⁴⁴ της σχετικής πρόβλεψης της προϊσχύουσας διάταξης περί διαζευκτικής αρμοδιότητας του κατά τόπον αρμόδιου Εισαγγελέως Πλημμελειοδικών ή του Εισαγγελέως Διαφθοράς και περί έγκρισης της εκδοθείσας πράξης από τον Αντεισαγγελέα του ΑΠ, κατέστη αναγκαία κατόπιν της κατάργησης του θεσμού του Εισαγγελέα Διαφθοράς⁴⁵ και της συγχώνευσης των αρμοδιοτήτων του στο νεοπαγή ενοποιημένο θεσμό του Εισαγγελέα Οικονομικού Εγκλήματος, καθώς και του σχετικού εν γένει «εκτοπισμού» του μέχρι πρότινος διατελούντος συντονιστικό και εγκριτικό ρόλο Αντεισαγγελέως του ΑΠ, από το διωκτικό έργο του ειδικευμένου αυτού εισαγγελικού Τμήματος. Σαφές, καθίσταται, ότι η εγκαθίδρυση αρμοδιότητας του ως άνω Τμήματος ως της την απόδοση της ιδιότητας του «μάρτυρος δημοσίου συμφέροντος» εξυπηρετεί σκοπούς αντεγκληματικής πολιτικής, καθώς συνάπτεται άμεσα με την διευκόλυνση δίωξης των καταγγελλόμενων εγκληματικών συμπεριφορών, δεδομένης

⁴³ Βλ. Σοφό Θ., ό.π., σελ. 420 επ. κατά τον οποίο η πρόγνωση ουσιαστικής συνδρομής των σχετικών προϋποθέσεων προσιδιάζει σε δικαιοδοτικό έργο και εξ αυτού εγείρονται ζητήματα συνταγματικότητας, εφόσον αυτό μετατίθεται σε εισαγγελικό λειτουργό. Το επιχείρημα αυτό είναι μάλλον αμφίβολης ορθότητας, καθώς ο αρμόδιος εισαγγελικός λειτουργός αξιολογεί τις παρασχεθείσες πληροφορίες ως επαρκείς ενδείξεις ενεργοποίησης των σχετικών ερευνών και δεν προβαίνει σε δικαιοδοτική κρίση περί τέλεσης αξιόποινων πράξεων.

⁴⁴ Με το άρ. 103 ν.4855/2021, ΦΕΚ Α` 215/12.11.2021.

⁴⁵ Βλ. άρ. 33-36 ΚΠΔ μετά τις σχετικές τροποποιήσεις που επήλθαν με το άρ. 53 ν. 4745/2020, ΦΕΚ Α` 214/6.11.2020.

της σχετικής διωκτικής αρμοδιότητας του Εισαγγελέα Οικονομικού Εγκλήματος για της σοβαρότερες μορφές αυτών.

III.4. Ανάκληση της ιδιότητας του μάρτυρος δημοσίου συμφέροντος

Η εισαγγελική πράξη απόδοσης της ιδιότητας του μάρτυρος δημοσίου συμφέροντος δεν είναι αμετάκλητη, αλλά τελεί υπό την αίρεση της μη ανακλήσεώς της. Ειδικότερα σύμφωνα με το άρ. 47 παρ. 1 in fine ΠΚ προβλέπεται η ανάκληση της σχετικής ιδιότητας «με τον ίδιο τρόπο» και μάλιστα «σε κάθε στάδιο της ποινικής διαδικασίας» εάν ο Εισαγγελέας Οικονομικού Εγκλήματος ή ο Προϊστάμενος Εισαγγελέας Οικονομικός Εισαγγελέας κρίνουν, ότι εκλείψουν οι ουσιαστικές προϋποθέσεις, οι οποίες δικαιολόγησαν το πρώτον την έκδοση της Πράξεως χαρακτηρισμού. Από δικονομικής σκοπιάς, ο διαμοιρασμός της σχετικής αρμοδιότητας «αποχαρακτηρισμού» μεταξύ των δύο, διακριτής ιεραρχικής βαθμίδας, Εισαγγελέων Οικονομικού Εγκλήματος, ως συνάγεται εκ της τροποποιηθείσας⁴⁶ σχετικής διαζευκτικής γραμματικής διατύπωσης, οδηγεί, στο συμπέρασμα, ότι στην περίπτωση που η ανάγκη ανακλήσεως διαπιστωθεί από τον ιεραχικώς κατώτερο Εισαγγελέα απαιτείται για την έκδοση της Πράξης ανακλήσεως η έγκριση του ανωτέρου, ενώ στην αντίθετη περίπτωση ο Προϊστάμενος Εισαγγελέας έχει πρωτογενή⁴⁷ αρμοδιότητα ανακλήσεως.

Ερμηνευτικές δυσχέρειες δημιουργούνται, πάντως, σχετικά με την ουσιαστική-αξιολογική περί ανακλήσεως κρίση. Ευχερέστερες είναι οι περιπτώσεις, κατά τις οποίες διαπιστώνεται η εμπλοκή του καταγγέλλοντος στις καταγγελλόμενες αξιόποινες πράξεις, η οποία άνευ ετέρου θα οδηγήσει στην ανάκληση της αρχικής πράξεως χαρακτηρισμού. Σαφές καθίσταται, ότι η απόδειξη εμπλοκής θα έχει ως άμεση συνέπεια – πλην της έκπτωσης από την σχετική ιδιότητα – και την απαγόρευση αποδεικτικής αξιοποίησης⁴⁸ της μαρτυρικής του κατάθεσης, εφόσον ο τέως μάρτυρας δημοσίου συμφέροντος θα έχει καταστεί κατηγορούμενος για την

⁴⁶ Πρβλ. προϊσχύουσα μορφή σχετικού εδαφίου: «*Η κατά το προηγούμενο εδάφιο πράξη του εισαγγελέα μπορεί να ανακαλείται με τον ίδιο τρόπο και σε οποιοδήποτε στάδιο της ποινικής δίκης, αν ο εισαγγελέας κρίνει ότι δεν συντρέχουν οι λόγοι που οδήγησαν στην έκδοσή της*»

⁴⁷ Ως εκ τούτου στερείται πλέον βασιμότητας το επιχείρημα περί contra legem μετάθεσης πρωτογενούς ανακλητικής αρμοδιότητας βλ. Παπαχρήστου Μ., ό.π., σελ. 200

⁴⁸ Βλ. Κωνσταντινίδη Α., ό.π., σελ. 241 επ.

καταγγελλόμενη ή συναφή της πράξης, επαγομένης άλλως απόλυτης ακυρότητας της διαδικασίας.

Δυσχέρεστερες παραμένουν οι περιπτώσεις, οι οποίες συμπλέκονται με την ερμηνεία του «ουσιώδους» της συμβολής του καταγγέλλοντος. Ήτοι εάν γίνει δεκτό, ότι το ουσιώδες εξετάζεται μόνο υπό το πρίσμα της διωκτικής αποτελεσματικότητας, απαιτείται, δηλαδή, να συνδεθεί με την άσκηση ποινικής δίωξης, τότε η μη επακούληθηση της, θα συνιστά επαρκή λόγω ανακλήσεως και αποστέρησης της παρεχόμενης προστασίας. Αντιθέτως, εάν κατ' ορθότερο δικαιοπολιτικά επιχείρημα, γίνει δεκτό, ότι το «ουσιώδες» συνάπτεται κυρίως με την καλοπιστία και την βασιμότητα της καταγγελίας, δεν χωρεί ανάκληση της ιδιότητας του μάρτυρα δημοσίου συμφέροντος, παρά μόνο εάν διαψευσθεί η αρχική εντύπωση που έδωσε της αρχές περί αξιοπιστίας και ειλικρίνειας του περιεχομένου των καταγγελομένων π.χ. εάν διαπιστωθεί ότι εξ αρχής παρείχε εν γνώσει του ψευδείς ή παραπλανητικές πληροφορίες.

IV. Μορφές προστασίας «μαρτύρων δημοσίου συμφέροντος»

Επισημαίνεται, ότι η έκδοση Πράξης χαρακτηρισμού ως μάρτυρα δημοσίου συμφέροντος του καταγγέλλοντος προσώπου συνιστά αναγκαία πλην μη επαρκή προϋπόθεση για την χορήγηση των κατωτέρω αναλυόμενων μορφών προστασίας. Όπως θα καταδειχθεί κατωτέρω, πρόκειται για διακριτά επίπεδα προστασίας, εξαρτώμενων από την πλήρωση διαφορετικών προϋποθέσεων.

IV.1. Οριστική αποχή από την ποινική δίωξη

Σύμφωνα με το άρ. 47 παρ. 2 και 3 ΚΠΔ προβλέπεται η δυνατότητα οριστικής αποχής από την άσκηση ποινικής δίωξης εις βάρος μάρτυρα δημοσίου συμφέροντος⁴⁹, στην περίπτωση που κατατίθεται εναντίον του (αμυντική) καταγγελία

⁴⁹ Αξιοσημείωτο είναι ότι σε έτερες ηπειρωτικές έννομες τάξεις η παρεχόμενη στα καταγγέλοντα πρόσωπα προστασία δεν έχει αναζητηθεί στην αξιοποίηση ενός εναλλακτικού δικονομικού θεσμού ούτε και εν γένει σε επίπεδο δικονομικού αλλά σε επίπεδο ουσιαστικού ποινικού δικαίου. Ειδικότερα, στην γερμανική έννομη τάξη η συζήτηση περιστρέφεται γύρω από το εάν οι σχετικές προσβολές της τιμής και οι παραβιάσεις απορρήτου, που τελούνται με την καταγγελία, στοιχειοθετούν τελειωτικά άδικες αξιόποινες πράξεις. Στην ίδια κατεύθυνση κινείται και η ελβετική έννομη τάξη, την οποία έχει απασχολήσει το ερώτημα εάν η συμπεριφορά του καταγγέλλοντος μπορεί να θεμελιώσει έναν άγραφο

για τα εγκλήματα της ψευδούς κατάθεσης (άρ.224 ΠΚ), ψευδούς καταμήνυσης (άρ. 229 ΠΚ), συκοφαντικής δυσφήμισης (άρ. 363 ΠΚ), της παραβίασης υπηρεσιακού απορρήτου (άρ. 252 ΠΚ) και των πλημμεληματικών μορφών παραβίασης της προστασίας προσωπικών δεδομένων (άρ. 38 παρ. 1-3 Ν. 4624/2019). Εν προκειμένω, ο εναλλακτικός θεσμός της αποχής από την ποινική δίωξη αξιοποιείται για την προστασία του μάρτυρα δημοσίου συμφέροντος έναντι του κινδύνου άσκησης ποινικής δίωξης εις βάρος του για τα ως άνω αδικήματα, καθότι της αξιολογείται ως εν τοις πράγμασι σημαντικό αντικίνητρο καταγγελίας. Ο λόγος, για τον οποίο στην συγκεκριμένη περίπτωση, επιβάλλεται η σχετικοποίηση δίωξης των συγκεκριμένων αξιόποινων πράξεων, είναι η ανεύρεση της ουσιαστικής αλήθειας για την δυσχερώς εξιχνιάσιμη μορφή εγκληματικής δράσης, με αντίτιμο την υποχώρηση από την διερεύνηση της άλλο λιγότερου ουσιώδους μέρους της αλήθειας⁵⁰.

Συγκεκριμένα, μόλις υποβληθεί μία σχετική με τα ανωτέρω αδικήματα έγκληση ή μήνυση ενώπιον του αρμόδιου για την άσκηση της ποινικής δίωξης Εισαγγελέως Πλημμελειοδικών, σε υπόθεση διαφθοράς κατά του Δημοσίου εκείνος οφείλει να ενημερώσει, προτού προβεί σε οποιάδήποτε περαιτέρω ενέργεια⁵¹, τον Προϊστάμενο της Εισαγγελίας του Τμήματος Οικονομικού Εγκλήματος, προκειμένου της να διαγνώσει, εάν η άσκηση της δίωξης είναι εν προκειμένω απαραίτητη για την προστασία του δημοσίου συμφέροντος. Εξετάζει, δηλαδή, εάν το καθήκον διερεύνησης των καταγγελλθεισών αξιόποινων πράξεων μπορεί in concreto να υποχωρήσει χάριν της διερεύνησης της συγκεκριμένης πράξης διαφθοράς. Εάν καταλήξει σε αποφαστική κρίση, δύναται να παραγγείλει στον αρμόδιο εισαγγελέα την οριστική αποχή από την ποινική δίωξη. Στην αντίθετη περίπτωση, γίνεται δεκτό, ότι τυγχάνει εφαρμογής το άρθρο 59 παρ. 2 ΚΠΔ περί αναστολής της ποινικής δίωξης των σχετικών αδικημάτων, έως την αμετάκλητη εκδίκαση του βασικού.

Ειδικότερα, έχει εκφρασθεί η άποψη, ότι η παρεχόμενη από την εν λόγω διάταξη προστασία εν γένει δεν διαφοροποιείται⁵² – πλην της επιπλέον προστασίας έναντι της παραβίασης του υπηρεσιακού απορρήτου και των προσωπικών

κανόνα άρσης του αδικού της συμπεριφοράς του κατηγγέλτοτος, ενόψει της διαφύλαξης ενός δικαιολογημένου συμφέροντος. Βλ. *Τσιλίκη Δ.*, ό.π., παρ. 22 – 24, αναλυτικά για την δικαιosuγκριτική προσέγγιση του θεσμού.

⁵⁰ Βλ. *Καϊάφα -Γκμπάντι Μ.* (Επιμ.), τ.3, ό.π.,σελ. 180.

⁵¹ Εάν η μήνυση ή η έγκληση είναι ωστόσο προδήλως αβάσιμες ή ανεπίδεκτες δικαστικής εκτίμησης, θα πρέπει να γίνει δεκτό ότι ο αρμόδιος Εισαγγελέας μπορεί να προβεί σε αρχειόθεση ή έκδοση απορριπτικής διάταξης χωρίς να προβεί προηγουμένως στην σχετική ενημέρωση.

⁵² Βλ. *Παπαχρήστου Μ.*, ό.π., σελ. 197.

δεδομένων— από την διάταξη του άρ. 59 παρ. 2 ΚΠΔ. Επ’ αυτού, πρέπει, ωστόσο, να παρατηρηθεί, ότι οι δύο διατάξεις, καίτοι αποτυπώνουν μία όμοια ρύθμιση σε επίπεδο δικονομικής πρακτικής, εξυπηρετούν διακριτούς σκοπούς. Συγκεκριμένα, η κατ’άρ. 47 παρ. 3 ΚΠΔ δυνατότητα οριστικής αποχής από την ποινική δίωξη, η οποία αποτελεί μορφή προστασίας του μάρτυρος δημοσίου συμφέροντος, διακρίνεται σαφώς από την κατ’άρ. 59 παρ. 2 ΚΠΔ υποχρεωτική αναστολή δίωξης μέχρι την αμετάκλητη εκδίκαση των σχετικών αδικημάτων, η οποία εξυπηρετεί σκοπούς ασφάλειας δικαίου και αποφυγής εκδόσεως αντιφατικών αποφάσεων. Ως εκ τούτου, δεν είναι ορθή και η σχετικώς υποστηριχθείσα πρόταση⁵³, κατά την οποία η αποχή από την ποινική δίωξη θα πρέπει να καθίσταται οριστική μόνο μετά από την αμετάκλητη καταδίκη για πράξη στην εξιχνίαση της οποίας συνέβαλε ουσιωδώς ο μάρτυρας δημοσίου συμφέροντος. Η εν λόγω πρόταση, παραγνωρίζει τη διαφορετική τελολογική λειτουργία των διατάξεων και κυρίως ότι κατά το χρονικό σημείο της κρίσης του Προϊσταμένου Εισαγγελέα Οικονομικού Εγκλήματος περί παραγγελίας οριστικής αποχής, έχει ήδη προηγηθεί η κρίση περί συνδρομής όλων των προϋποθέσεων απόδοσης της σχετικής ιδιότητας και ιδίως η κρίση περί του «ουσιωδούς» της συμβολής του (βλ. ανωτέρω), η οποία και δικαιολογεί την παροχή της συγκεκριμένης μορφής προστασίας.

Για αυτόν τον λόγο, εξάλλου σύμφωνα με το γράμμα του νόμου, η οριστική παραγγελία περί αποχής από την άσκηση ποινικής δίωξης ανακαλείται μόνο εάν ανακληθεί η σχετική πράξη χαρακτηρισμού του καταγγέλλοντος προσώπου ως μάρτυρα δημοσίου συμφέροντος.

Περαιτέρω, προβληματισμό εγείρει η άποψη⁵⁴ κατά την οποία ο μάρτυρας δημοσίου συμφέροντος δικαιούται να προσκομίζει της διωκτικές αρχές παρανόμως κτηθέντα αποδεικτικά μέσα, ενόψει της σχετικής προστασίας που του παρέχεται έναντι της δίωξης για της πλημμεληματικής μορφής παραβιάσεις του νόμου περί προστασίας προσωπικών δεδομένων. Ειδικότερα, το επιχείρημα ευρίσκει έρεισμα στο αρ. 14 του ν. 4737/2019, το οποίο εισάγει εξαίρεση στην κατ’άρ. 177 παρ. 2 ΚΠΔ απαγόρευση αποδεικτικής αξιοποίησης παρανόμως κτηθέντων αποδεικτικών μέσων για τις αξιόποινες πράξεις κακουργηματικού χαρακτήρα, οι οποίες υπάγονται στην αρμοδιότητα του Εισαγγελέως Οικονομικού Εγκλήματος, ήτοι σε μία υποκατηγορία

⁵³ Βλ. *Καϊάφα -Γκμπάντι Μ.* (Επιμ.), τ 3. ό.π., σελ. 180.

⁵⁴ Βλ. *Παπαχρήστου Μ.*, ό.π., σελ. 192.

εγκλημάτων για την εξιχνίαση των οποίων αξιοποιείται ο θεσμός των μαρτύρων δημοσίου συμφέροντος. Δεν μπορεί ωστόσο, να παραβλεφθεί ότι η εν λόγω ρύθμιση ενόψει της αμφίβολης συνταγματικότητας της και της εξαιρετικότητας της δεν μπορεί να αποτελέσει βάση διεύρυνσης των περιπτώσεων κάμψης της απαγόρευσης αποδεικτικής αξιοποίησης παρανόμως κτηθέντων αποδεικτικών μέσων. Προς αποφυγή αναγνώρισης μίας γενικευμένης τέτοιας δυνατότητας του μάρτυρα δημοσίου συμφέροντος είναι αναγκαίο να αποσαφηνιστεί ο τρόπος παραβίασης της προστασίας των προσωπικών δεδομένων. Ήτοι, διαφορετική είναι η περίπτωση, κατά την οποία η παραβίαση συνίσταται στην – δια του αποδεικτικού μέσου της κατάθεσης του – μετάδοση, ανακοίνωση, γνωστοποίηση πληροφοριών, από εκείνη κατά την οποία συνίσταται στην αντιγραφή και προσκόμιση ενώπιον των αρχών λοιπών αποδεικτικών μέσων.

IV.2. Η υπαγωγή των μαρτύρων δημοσίου συμφέροντος στο καθεστώς προστασίας μαρτύρων

IV.2.1. Προστατευτικός σκοπός της διάταξης και διαδικασία χορήγησης μέτρων προστασίας

Σύμφωνα με το άρ. 218 παρ. 3 ΚΠΔ προβλέπεται η δυνατότητα υπαγωγής των μαρτύρων δημοσίου συμφέροντος, των ιδιωτών κατ'άρ. 255 ΚΠΔ (των συγκεκριμένων δρώντων ιδιωτών), και όποιου άλλου προσώπου συμβάλλει ουσιωδώς στην αποκάλυψη πράξεων διαφθοράς στα μέτρα προστασίας της παρ. 4. Ορθώς έχει αξιολογηθεί, ότι ο «μάρτυρας δημοσίου συμφέροντος», όπως και οι λοιπές εντασσόμενες στην διάταξη κατηγορίες προσώπων⁵⁵, είναι πιθανόν να διατρέξουν κίνδυνο εκδίκευσης ή εκφοβισμού εξαιτίας της καταγγελίας τους. Ως εκ τούτου, η λήψη μέτρων, κρίνεται από δικαιοπολιτικής σκοπιάς⁵⁶ επιβεβλημένη, επειδή αφενός αποτελεί εχέγγυο προστασίας των εννόμων αγαθών τους (π.χ. ζωή, σωματική ακεραιότητα, προσωπική ελευθερία), αφετέρου ικανοποιεί την αρχή

⁵⁵ Πρόκειται για τους «μάρτυρες του στέμματος» στο πλαίσιο εγκληματικής οργάνωσης (παρ.1) και των μαρτύρων θυμάτων εμπορίας ανθρώπων (παρ.2).

⁵⁶Βλ. *Δαλακούρα Θ.*, Προστασία μαρτύρων: Ένα δικαιοκρατικό στοίχημα, ΠοινΔικ, 10/2004, σελ.1166 ·Βλ. *Ιωαννίδου Π.*, Ερμηνεία του άρ. 218 ΚΠΔ, σε: Α. Μαργαρίτη, Ο νέος Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, Ερμηνεία κατ' άρθρο, τ. Α', 2020, σελ. 1180.

αναζήτησης της ουσιαστικής αλήθειας, καθώς η συνεχής έκθεση στον κίνδυνο εκφοβισμού ή εκδίκησης θα επιδρούσε, όπως είναι φυσικό, αλλοιωτικά στο περιεχόμενο της μαρτυρικής κατάθεσης των εν λόγω προσώπων, αποδυναμώνοντας κατ'αυτόν τον τρόπο την αποδεικτική της αξία. Ήτοι διασφαλίζει ότι οι μάρτυρες δημοσίου συμφέροντος θα καταθέτουν ασφαλείς και ανεπηρέαστοι⁵⁷. Ως προς την φύση του πιθανολογούμενου κινδύνου, επί τη βάση των σχετικών διακρίσεων της θεωρίας⁵⁸, κρίνεται, ότι η συγκεκριμένη κατηγορία προσώπων είναι ευάλωτη τόσο σε επικείμενες πράξεις εκφοβισμού, προς αποτροπή κατάθεσης περαιτέρω επιβαρυντικών στοιχείων ενώπιον των διωκτικών αρχών, όσο και σε επικείμενες πράξεις εκδίκησης, δεδομένου ότι τις περισσότερες φορές θα πρόκειται για εσωτερικώς συνδεδεμένα με την οργανωμένη δομή πρόσωπα (π.χ. υπάλληλος σε μία δημόσια υπηρεσία), τα οποία απέκτησαν εκ της συνήθους εργασίας τους – και όχι κατά συμπτωματικό τρόπο - γνώση για την υπό εξιχνίαση αξιόποινη πράξη.

Τα μέτρα⁵⁹προστασίας χορηγούνται πάντοτε με την συμφωνία του μάρτυρα και δια αιτιολογημένης διάταξης του αρμόδιου εισαγγελέως πλημμελειοδικών, ο οποίος ελέγχει την συνδρομή των σχετικών προϋποθέσεων. Ειδικότερα, σε πρώτο επίπεδο διαπιστώνει την έκδοση πράξεως χαρακτηρισμού του προσώπου ως «μάρτυρα δημοσίου συμφέροντος», κατόπιν προβαίνει στην πιθανολόγηση επέλευσης αλλά και στην αξιολόγηση της σοβαρότητας του κινδύνου εκδίκησης ή εκφοβισμού, η οποία πάντως οφείλει να μην είναι αόριστη αλλά να θεμελιώνεται με την επίκληση συγκεκριμένων πραγματικών περιστατικών⁶⁰, ενώ τέλος αποφαινεται επί τη βάση της αρχής της αναλογικότητας ποιο μέτρο πρέπει διαταχθεί στην συγκεκριμένη περίπτωση.

Περαιτέρω, τα προβλεπόμενα κατ'άρ. 218 παρ. 4 ΚΠΔ επιμέρους μέτρα προστασίας διακρίνονται σε αστυνομικά (:φύλαξη με καταλλήλως εκπαιδευμένο προσωπικό της αστυνομίας), διοικητικά (:μεταβολή των στοιχείων ταυτότητας,

⁵⁷Βλ. *Καϊάφα -Γκμπάντι Μ. (Επιμ.)*, Οικονομικό έγκλημα και διαφθορά στο δημόσιο τομέα, τ. 1, 2014, σελ. 960 επ. (Αθ. Ζαχαριάδης)·Βλ. Βαθιώτη Κ., ό.π., σελ. 1045.

⁵⁸Βλ. σχετικά Βαθιώτη Κ., ό.π. σελ.1046· *Δαλακούρα Θ.*,ό.π., σελ. 1167-1668· *Κωνσταντινίδη Α.*, ό.π., σελ. 142.

⁵⁹ Φορέας υλοποίησης των μέτρων αποτελεί η Υπηρεσία Προστασίας Μαρτύρων, συσταθείσα δυνάμει της Κ.Υ.Α. 42926/2018 βλ. για σχετική προβληματική Ανδρουλάκη Ι., ό.π.. σελ. 480

⁶⁰ Βλ. *Δαλακούρα Θ.*, ό.π., σελ. 1669· Βλ. για τον σχετικό προβληματισμό και *Ανδρουλάκη Ι.*, ό.π., σελ. 511, όπου αναφέρεται ότι κατά το §68 του γερμανικού ΚΠΔ απαιτείται η διαπίστωση «μίας βάσιμης αφορμής για την ανησυχία» („eines begründeten Anlassens zur Besorgnis“).

μετεγκατάσταση σε άλλη χώρα⁶¹κ.α.) και δικονομικά (:η κατάθεση με την χρήση οπτικοακουστικών μέσων, μη αναγραφή στην έκθεση εξέτασης των στοιχείων ταυτότητας του μάρτυρα).

Ειδικότερα, για τον προστατευόμενο μάρτυρα δημοσίου συμφέροντος, ο οποίος φέρει παράλληλα και την ιδιότητα του δημοσίου υπαλλήλου, προβλέπονται περαιτέρω τα διοικητικά μέτρα της μετάθεσης, μετάταξης ή απόσπασης για αόριστο χρονικό διάστημα κατά παρέκκλιση από την σχετική διαδικασία. Τα συγκεκριμένα μέτρα συμπληρώνουν το σχετικό προστατευτικό πλαίσιο του ν. 3528/2007 – κατόπιν των αλλαγών που επέφερε ο ως άνω ν. 4254/2014 – που θεσπίζει διοικητικά μέτρα αφενός έναντι του κινδύνου δυσμενούς υπηρεσιακής εξέλιξης (άρ. 26 παρ. 4 – απαγόρευση απόλυσης και παράλειψης σε διαδικασία προαγωγής), αφετέρου έναντι του κινδύνου (αμυντικής) πειθαρχικής της δίωξης (αρ. 110 παρ. 6 - αντιστροφή βάρους απόδειξης στην πειθαρχική διαδικασία), αλλά και το δικονομικό μέτρο της προστασίας της ανωνυμίας του εν λόγω προσώπου, κατά τη διάρκεια διενέργειας προκαρκτικής εξέτασης (αρ. 125 παρ. 4).

IV.2.2. Δικονομικά μέτρα προστασίας

Η κάτωθι ανάλυση επικεντρώνεται κυρίως στην προσέγγιση της προβληματικής, που αφορά στα δικονομικά μέτρα προστασίας, καθότι η χορήγηση αυτών, υπό το ισχύον νομοθετικό καθεστώς, συμπλέκεται με την αποτελεσματική άσκηση των υπερασπιστικών δικαιωμάτων του κατηγορουμένου. Η εν θέματι προβληματική δεν συνάπτεται αμιγώς με την προστασία των μαρτύρων δημοσίου συμφέροντος, αλλά απηχεί και στις λοιπές καταλαμβανόμενες, από την σχετική κατ'άρ. 218 παρ. 4 ΚΠΔ προστασία, κατηγορίες προσώπων. Περαιτέρω, καθίσταται σαφές ότι τα ως άνω δικονομικά μέτρα προστασίας δύναται να διαταχθούν για τον μάρτυρα δημοσίου συμφέροντος, στην περίπτωση που αυτός καλείται να εξεταστεί ως μάρτυρας αρχικώς στην προδικασία και κατόπιν ενώπιον του ποινικού ακροατηρίου. Στο πλαίσιο αυτό, είναι αναμενόμενο ότι, η φυσική παρουσία του μάρτυρος στο ακροατήριο και η συνύπαρξη του στον ίδιο φυσικό χώρο με τον κατηγορούμενο, θα καθιστούσε αυτονόητη την ταυτοποίησή του και ευχερή την στοχοποίησή του, ανατροφοδοτώντας τον κίνδυνο εκφοβισμού ή εκδίκησης. Προς αποτροπή ακριβώς

⁶¹ Προσθήκη του συγκεκριμένου διοικητικού μέτρου με το άρ. 118 Ν.4855/2021 (ΦΕΚ Α' 215/12.11.2021) προς συμμόρφωση με αρ. 24 παρ. 2-3 Σύμβασης Παλέρμο και άρ. 32 παρ. 2-3 Σύμβασης ΟΗΕ κατά της διαφθοράς.

αυτών των κινδύνων, τα δικονομικά μέτρα σκοπούν στην διατήρηση της εμπιστευτικότητας της πραγματικής του ταυτότητας.

Ειδικότερα, παλαιότερα είχε υποστηριχθεί⁶², ότι με το δικονομικό μέτρο της κατάθεσης με τεχνικά μέσα διασώζεται κατ'αρχήν τόσο η αρχή της αμεσότητας όσο και το δικαίωμα εξέτασης μαρτύρων κατηγορίας (δικαίωμα αντιπαράθεσης) του κατηγορουμένου και μάλιστα εάν αυτό συγκριθεί με την ανάγνωση της προδικαστικής μαρτυρικής κατάθεσης απόντος μάρτυρα στο ακροατήριο και των σχετικών προβλημάτων που παρουσιάζει. Το δικαίωμα αντιπαράθεσης του κατηγορουμένου αποτελεί θεμελιώδες συστατικό της δίκαιης δίκης και κατοχυρώνεται δυνάμει των άρ. 6 παρ. 3 εδ. δ' ΕΣΔΑ και άρ.333 παρ. 1 εδ. α' και άρ.357 παρ. 3 ΚΠΔ.

Η αποδυνάμωση του υπερασπιστικού δικαιώματος αντιπαράθεσης του κατηγορουμένου καθίσταται αυταπόδεικτη, εάν συνδυαστούν αμφότερα τα ως άνω δικονομικά μέτρα, ήτοι εάν ο προστατευόμενος μάρτυρας, ο οποίος εξετασθεί στην προδικασία χωρίς να αναγράφονται στην έκθεση εξέτασης του τα πραγματικά στοιχεία ταυτότητας του (ψευδώνυμος μάρτυρας), καταθέσει με τεχνικά μέσα στο ποινικό ακροατήριο. Πλέον όχι μόνο δεν αποκλείεται ο ως άνω συνδυασμός των δύο αυτών δικονομικών μέτρων, αλλά έχει καταστεί υποχρεωτικός⁶³ σύμφωνα με την παρ. 6 του άρ. 213 ΚΠΔ, κατά την οποία η κατάθεση των μαρτύρων των οποίων τα στοιχεία ταυτότητας δεν έχουν αναγραφεί στην έκθεση κατάθεσης και έχουν λάβει κωδική ονομασία (ψευδωνυμία) στο ακροατήριο γίνεται μόνο με τεχνικά μέσα.

Προβάδισμα στην αναγκαιότητα προστασίας του μάρτυρα εις βάρος των υπερασπιστικών δικαιωμάτων του κατηγορουμένου φαίνεται να δίδεται και κατά το άρ. 218 παρ. 5 ΚΠΔ, σύμφωνα με το οποίο εναπόκειται στην κρίση του δικαστηρίου, το εάν τελικά θα προβεί στην αποκάλυψη των στοιχείων ταυτότητας του ψευδώνυμου μάρτυρα, κατόπιν σχετικού αιτήματος του κατηγορουμένου, η οποία και θα εξαρτηθεί από το μέγεθος του κινδύνου στον οποίο είναι εκτεθειμένος ο μάρτυρας, καθώς και από την αποδεικτική βαρύτητα των στοιχείων που αναμένονται από την κατάθεσή του. Αντιθέτως, κατά το προϊσχύσαν άρ. 9 παρ.4 ν. 2928/2001⁶⁴ η αποκάλυψη των

⁶² Βλ. Καϊάφα -Γκμπάντι Μ. (Επιμ.), τ. 1, ό.π., σελ. 960 επ.

⁶³ Βλ. σχετικά εκτενώς σε Ανδρουλάκη Ι., ό.π. σελ. 509 επ.

⁶⁴ Σύμφωνα με το οποίο: «Κατά τη διαδικασία στο ακροατήριο, ο μάρτυρας του οποίου δεν αποκαλύφθηκαν τα στοιχεία ταυτότητας καλείται με το όνομα που αναφέρεται στην έκθεση εξέτασης του. Αν ζητηθεί από τον εισαγγελέα ή από έναν διάδικο η αποκάλυψη του πραγματικού ονόματος του, το δικαστήριο αποφαινεται αιτιολογημένα για την αποκάλυψη ή μη. Την αποκάλυψη μπορεί να διατάξει το δικαστήριο και αυτεπαγγέλτως».

στοιχείων ταυτότητας ήταν υποχρεωτική. Ως εκ τούτου δεν ευρίσκει πλέον έδαφος, το σχετικό επιχείρημα, ότι το πεδίο εφαρμογής της διάταξης είναι ιδιαιτέρως περιορισμένο⁶⁵, με την σκέψη ότι ουδείς κατηγορούμενος θα συναινούσε ποτέ στην κατάθεση της ψευδώνυμου μάρτυρα με τεχνικά μέσα, διότι η προβολή της σχετικής από μέρους του αντίρρησης δεν επιδρά πλέον καταλυτικώς επί της άρσης του σχετικού δικονομικού μέτρου.

Η κατά τα ανωτέρω απόλυτη φυσική αποξένωση του ψευδώνυμου προστατευόμενου μάρτυρα από το ποινικό ακροατήριο, προξενεί προβληματισμό, καθότι αποστερεί τον κατηγορούμενο από το δικαίωμά του να υποβάλλει σε αυτόν απευθείας ερωτήσεις και να αμφισβητήσει κατ'αυτόν τον τρόπο την αξιοπιστία των λεγομένων του⁶⁶. Έναντι αυτής προτείνεται⁶⁷ ως εναλλακτικό αντισταθμιστικό⁶⁸ δικονομικό μέτρο, η υποχρεωτική – όχι η δυνητική κατ'άρ. 218 παρ. 5 ΚΠΔ – εφαρμογή του άρ. 354 ΚΠΔ σε συνδυασμό με το άρ. 328 ΚΠΔ. Ήτοι προτείνεται, η εξέταση να γίνεται *in camera* με διακοπή της δίκης, από το δικαστήριο ή από μέλος του, σε έναν ειδικώς διαμορφωμένο προστατευόμενο χώρο με την συμμετοχή του εισαγγελέα και του συνηγόρου υπεράσπισης – όχι όμως του κατηγορουμένου- οι οποίοι θα έχουν το δικαίωμα να θέσουν στον μάρτυρα της ερωτήσεις τους. Οι συμμετέχοντες δικαστές θα πρέπει να μεριμνούν, έτσι ώστε η υποβολή ερωτήσεων, να γίνεται με τέτοιο τρόπο, έτσι ώστε να μην αποκαλυφθεί η ταυτότητα του ψευδώνυμου μάρτυρα.

Ως πρόσθετη εγγύηση προστασίας των υπερασπιστικών δικαιωμάτων του κατηγορουμένου λειτουργεί, τέλος, το αρ. 218 παρ. 6 ΚΠΔ, κατά την οποία προβλέπεται η μη λήψη υπόψιν της μαρτυρικής κατάθεσης του ψευδώνυμου μάρτυρα, εάν δεν αποκαλυφθούν τα στοιχεία της ταυτότητας του, εφόσον αυτή αποτελεί το μοναδικό αποδεικτικό μέσο, επί του οποίου μπορεί να θεμελιωθεί η έκδοση καταδικαστικής απόφασης. Η εν λόγω ρύθμιση φαίνεται να προσιδιάζει στον κανόνα αποδεικτικής αξιολόγησης της μαρτυρίας του συγκατηγορουμένου κατ'άρ.

⁶⁵ Βλ. *Καϊάφα -Γκμπάντι Μ.* (Επιμ.), τ. 1, ό.π., σελ. 960.

⁶⁶ Βλ. όμως για την διττή όψη του δικαιώματος εξέτασης μαρτύρων *Τζαννετή Α.*, Σκέψεις για τη φύση του δικαιώματος εξέτασης μαρτύρων κατηγορίας με αφορμή την απόφαση της Ευρείας Συνθέσεως του ΕΔΔΑ ΑΙ Khawaja Tahery κατά Ηνωμένου Βασιλείου (15.12.2011), ΠοινΧρ ΞΒ' (2012), σελ. 641επ.

⁶⁷ Βλ. *Ανδρουλάκη Ι.*, ό.π., σελ. 513.

⁶⁸ Βλ. αναλυτικά για σχετική νομολογία του ΕΔΔΑ *Ανδρουλάκη Ι.*, ό.π., σελ. 500.

211 ΚΠΔ⁶⁹. Κατ' αντιστοιχία με το άρ. 211 ΚΠΔ, η υπό εξέταση ρύθμιση θα πρέπει να ερμηνευθεί ως εισάγουσα έναν αποδεικτικό περιορισμό σχετικά με την κατάθεση του ψευδώνυμου μάρτυρα στο ακροατήριο, καθώς η δυσπιστία του νομοθέτη ως προς αυτήν δεν είναι τέτοιου βαθμού, ώστε να απαγορευθεί πλήρως η αξιοποίησή της, πλην εκ προοιμίου αξιολογείται ότι μόνη αυτή ως αποδεικτικό μέσο, δεν δύναται να οδηγήσει σε πλήρη δικανική πεποίθηση για την ενοχή του κατηγορουμένου. Μόνο στην περίπτωση αυτή, η λήψη αυτής υπόψιν παραβιάζει το δικαίωμα δίκαιης δίκης (άρ. 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ), επαγομένης απόλυτης ακυρότητας της επ' ακροατηρίω διαδικασίας (άρ. 171 περ. δ' ΚΠΔ).

Επ' αυτού υποστηρίζεται⁷⁰ ότι, πράγματι, η πρόβλεψη οποιουδήποτε διασφαλιστικού του κατ' αντιδικίαν χαρακτήρα της ποινικής δίκης αντισταθμίσεως δεν αξιολογείται ως επαρκής, όταν η ψευδώνυμη κατάθεση είναι το μόνο αποδεικτικό επιστήριγμα της ποινικής καταδίκης. Σχετικώς, έχει προταθεί,⁷¹ ότι ο εν λόγω αποδεικτικός περιορισμός είναι σκόπιμο να επεκταθεί και σε επίπεδο προδικασίας⁷²— ήτοι μόνη η κατάθεση της ψευδώνυμου μάρτυρα να μην αρκεί για την έκδοση εντάλματος προσωρινής κράτησης ή παραμπεμπτικού βουλεύματος εις βάρος του κατηγορουμένου. Δεδομένης, ωστόσο, της διαφοροποίησης της αποδεικτικής διαβάθμισης των δύο σταδίων της ποινικής διαδικασίας, ορθότερη κρίνεται, η πρόταση⁷³ κατά την οποία, η ψευδώνυμη μαρτυρική κατάθεση, προκειμένου να αποτελέσει μέρος του αποδεικτικού υλικού, επί τη βάση του οποίου θα σχηματισθεί ο αξιούμενος βαθμός δικανικής πεποίθησης για την επιβολή μέτρων δικονομικού καταναγκασμού ή για την παραμπομπή, θα πρέπει αυτή να λαβάνεται υπό συνθήκες αντιδικίας, με την εφαρμογή και σε αυτές της περιπτώσεις του άρ. 220 παρ. 2 ΚΠΔ. Εν προκειμένω, προς υποβολή ερωτήσεων στον ψευδώνυμο μάρτυρα θα πρέπει να

⁶⁹ Βλ. Τσάκο Στ., Ερμηνεία του άρ. 211 ΚΠΔ, σε: Λ. Μαργαρίτη, Ο νέος Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, Ερμηνεία κατ' άρθρο, τ. Α', 2020, σελ. 1136 επ., σύμφωνα με το οποίο κατά την ορθότερη άποψη η διάταξη του άρ. 211 ΚΠΔ – παρά την σχετική γραμματική μεταβολή σε σχέση με την προϊσχύσασα του άρ. 211^Α π.ΚΠΔ – δεν εισάγει αποδεικτική απαγόρευση αξιοποίησης αλλά αποδεικτικό περιορισμό της μαρτυρικής κατάθεσης του συγκατηγορουμένου, υπό την έννοια ότι εάν πλην της καταθέσεως αυτής, συντρέχει και άλλο αποδεικτικό μέσο, τότε η κατάθεση του συγκατηγορουμένου λαμβάνεται υπόψιν για τον σχηματισμό της δικανικής πεποίθησης περί ενοχής.

⁷⁰ Ο.π., σελ. 514.

⁷¹ Βλ. Καϊάφα -Γκμπάντι Μ. (Επιμ.), τ. 1, ό.π., σελ. 962.

⁷² Βλ. Τσάκο Στ., ό.π., σελ. 1141, για την διατύπωση του επιχειρήματος της εφαρμογής του άρ. 211 ΚΠΔ κατά τελολογική διασταλτική ερμηνεία και στην προδικασία και την απόκρουση του σχετικού επιχειρήματος.

⁷³ Βλ. Ανδρουλάκη Ι., ό.π.π., σελ. 514.

κληθεί από τον ανακριτή μόνο ο συνήγορος υπεράσπισης και όχι ο κατηγορούμενος, προκειμένου να διασφαλισθεί η μη αποκάλυψη της ταυτότητάς του.

Τέλος, επισημαίνεται ότι η εξέταση της συμβατότητας της αποδεικτικής αξιοποίησης των ανώνυμων/ψευδώνυμων μαρτυρικών καταθέσεων των προστατευόμενων μαρτύρων με τη δικαιοσύνη της ποινικής δίκης έχει αποτελέσει αντικείμενο μακράς νομολογιακής επεξεργασίας από το ΕΔΔΑ⁷⁴, νομολογία τα πορίσματα της οποίας – καίτοι δεν εξειδικεύονται στην αποδεικτική αξιοποίηση της ψευδώνυμου μαρτυρικής κατάθεσης του μάρτυρα δημοσίου συμφέροντος – καθίστανται κρίσιμα και για την υπό εξέταση προβληματική.

IV.2.3 Η παύση της παρεχόμενης προστασίας ειδικά για τον μάρτυρα δημοσίου συμφέροντος

Η ανάκληση της πράξης χαρακτηρισμού του καταγγέλλοντος προσώπου ως μάρτυρα δημοσίου συμφέροντος έχει ως άμεση συνέπεια την ανάκληση της παραγγελίας του Προϊσταμένου Οικονομικού Εισαγγελέα για την οριστική αποχή από την άσκηση ποινικής δίωξης. Ωστόσο, έχει υποστηριχθεί, ότι για την ορθότερη αντιμετώπιση των περιπτώσεων, στις οποίες αποδειχθεί, σε μεταγενέστερο της έκδοσης της σχετικής Πράξης χαρακτηρισμού χρόνο, το εσκεμμένα ψευδές της καταγγελίας, δεν επαρκεί μόνο η ανάκληση αυτής και επακόλουθα της σχετικής παρεχόμενης προστασίας, αλλά απαιτείται η ως άνω συνθήκη να προβλεφθεί ως επιβαρυντική περίπτωση για τα τελούμενα αδικήματα του άρ. 47 παρ. 2 ΚΠΔ (ψευδής κατάθεση, ψευδής καταμήνυση, συκοφαντική δυσφήμιση κ.α.).

Αντιθέτως, η άρση των ειδικών προστατευτικών μέσων του αρ. 218 παρ. 4 ΚΠΔ, δεν αποτελεί αυτόματη συνέπεια της ανάκλησης της Πράξης χαρακτηρισμού. Ειδικότερα, θα πρέπει να κριθεί κατά περίπτωση, εάν ο λόγος που επέβαλε την ανάκληση χαρακτηρισμού είναι ικανός να δικαιολογήσει άνευ ετέρου και την αποστέρηση της προστασίας εν γένει⁷⁵. Τέτοιος λόγος θα ήταν π.χ. η μεταγενέστερη διαπίστωση εμπλοκής του μάρτυρα δημοσίου συμφέροντος στις καταγγεληθείσες αξιόποινες πράξεις. Στην περίπτωση όμως, που συντρέξει άλλος λόγος, όπως π.χ. η

⁷⁴ Βλ. ενδεικτικά Al Khawaja Tahery κατά Ηνωμένου Βασιλείου (15.12.2011), Schatschaschwili κατά Γερμανίας (15.12.2015).

⁷⁵ Βλ. Παπαρήστου Μ., ό.π., σελ. 200.

διαπίστωση ιδιοτελών κινήτρων, δύναται το καταγγέλον – εκπίπτον της ιδιότητας του μάρτυρα δημοσίου συμφέροντος πρόσωπο – να καλύφθει από την παρέχόμενη κατ' αρ. 218 ΚΠΔ ειδική προστασία, εφόσον θεωρηθεί ότι με την καταγγελία του συμβάλλει ουσιωδώς στην αποκάλυψη των σχετικών πράξεων διαφθοράς.

IV.3. Συμπέρασμα: Σχέση των δύο επιπέδων προστασίας

Η προστασία των μαρτύρων δημοσίου συμφέροντος διαρθρώνεται στην ελληνική έννομη τάξη σε δύο διακριτά επίπεδα προστασίας, που συνίστανται στη λήψη μέτρων ποινικού δικονομικού δικαίου. Η χορήγηση της μίας μορφής προστασίας συνάπτεται άμεσα με την φύση του εκάστοτε κινδύνου, στον οποίον εκτίθεται ο μάρτυρας δημοσίου συμφέροντος συνεπεία της καταγγελίας του. Έτσι, ένας μάρτυρας δημοσίου συμφέροντος δεν καθίσταται αναγκαίως και προστατευόμενος μάρτυρας. Και αυτό, διότι μπορεί να διατρέχει μόνο κίνδυνο ποινικής διώξης και όχι επιπρόσθετο κίνδυνο εκδίκησης ή εκφοβισμού, και ως εκ τούτου να κριθεί η παραγγελία για οριστική αποχή από την ποινική δίωξη ως επαρκής μορφή προστασίας, μη συντρεχουσών των προϋποθέσεων χορήγησης των σχετικών ειδικών δικονομικών μέτρων. Στην περίπτωση αυτή, ο μάρτυρας δημοσίου συμφέροντος, εφόσον κλητευθεί ως μάρτυρας, εξετάζεται τόσο στην προδικασία όσο και στο ακροατήριο κατά τη συνήθη διαδικασία.

V. Η προστασία των «whistleblowers» κατά τη νομολογία του ΕΔΔΑ

Κρίσιμο καθίσταται στο σημείο αυτό να επισκοπηθεί και η νομολογία του ΕΔΔΑ σε υποθέσεις που άπτονται της προστασίας των «whistleblowers». Ειδικότερα, το ΕΔΔΑ εξετάζει κατό πόσον η αποκάλυψη δυσλειτουργιών από τα εν λόγω πρόσωπα μέσω της δημοσιοποίησης πληροφοριών καλύπτεται από την προστασία του δικαιώματος ελευθερίας της έκφρασης (αρ. 10 ΕΣΔΑ) – υποκειμένο στους σχετικούς περιορισμούς της παρ. 2 – στο οποίο εντάσσεται και η ελευθερία μετάδοσης πληροφοριών άνευ της επέμβασης των δημόσιων αρχών. Το Δικαστήριο δεν προσδίδει διαφορετική ερμηνεία στο περιεχόμενο του δικαιώματος στο πλαίσιο των υποθέσεων «whistleblowing», αλλά προσεγγίζει το ζήτημα, αξιοποιώντας την στάθμιση ως ερμηνευτικό εργαλείο επίλυσης σύγκρουσης πλειόνων δικαιωμάτων υπό

το πρίσμα της τήρησης της αρχής της αναλογικότητας των περιορισμών τους⁷⁶. Συγκεκριμένα, σταθμίζει εάν ο περιορισμός του δικαιώματος ελευθερίας της έκφρασης από το καθήκον εμπιστευτικότητας του δημοσίου υπαλλήλου και από την προστασία του υπηρεσιακού απορρήτου, μπορεί να κριθεί ad hoc ως αναλογικός, όταν η ενάσκηση του μέσω της δημοσιοποίησης πληροφοριών λειτουργεί προς προάσπιση του δημοσίου συμφέροντος και συγκεκριμένα του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος του κοινού προς πληροφόρηση στους κόλπους μίας δημοκρατικής κοινωνίας.

Στην κομβική απόφαση *Guja κατά Μολδαβίας*⁷⁷, έκρινε περίπτωση απόλυσης δικαστικού υπαλλήλου κατόπιν της αποστολής από μέρος του αποδεικτικών στοιχείων στον τύπο, εκ των οποίων προέκυπτε απόπειρα επηρεασμού του Γενικού Εισαγγελέα από μέλη της Κυβέρνησης, αναφορικά με τον χειρισμό εκκρεμούσης ενώπιον του ποινικής δικογραφίας, η οποία αφορούσε τη διερεύνηση πράξεων αστυνομικής βίας. Το Δικαστήριο απεφάνθη⁷⁸ ότι ως η άνω επισήμανση παρανομιών από δημόσιο υπάλληλο, καίτοι συνιστά παραβίαση υπηρεσιακού απορρήτου, εντάσσεται στο προστατευτικό πεδίο του αρ. 10 ΕΣΔΑ, εφόσον πληρούνται τα εξής κριτήρια: (α) η δημοσιοποίηση των συγκεκριμένων πληροφοριών να αποτέλεσε πράγματι το έσχατο μέτρο αντίδρασης, κατόπιν εξαντλήσεως όλων των λοιπών ηπιότερων μέσων και κυρίως λοιπών διαθέσιμων διαύλων αναφοράς (*the existence of alternatives channels to disclose the information*), δεδομένης της υποχρέωσης εχεμύθειας που υπέχει ο εργαζόμενος έναντι του εργοδότη του, (β) οι δημοσιοποιηθείσες πληροφορίες να άπτονται του δημοσίου συμφέροντος (*the public-interest character of the disclosed information*), (γ) η αξιοπιστία και η βασιμότητα των δημοσιοποιηθεισών πληροφοριών (*the accuracy of the information made public*), (δ) η προκληθείσα από την αποκάλυψη της πληροφορίας βλάβη της δημόσιας υπηρεσίας να είναι σημαντικά κατώτερη από την σημασία της για το δημόσιο συμφέρον (*the interest of the public in having the information to outweigh the damage suffered by the public authority as a result of the disclosure*), (ε) η καλή πίστη του προσφεύγοντος (*good faith of the applicant*), (στ) η σοβαρότητα των κυρώσεων που υπέστη ο προσφεύγων, καθώς και η αποτρεπτική επενέργεια που έχει για τους λοιπούς εργαζομένους η επιβολή τους (*the severity of the sanctions and its chilling*

⁷⁶ Βλ. *Ασκητή Α.*, ό.π., σελ. 165-166.

⁷⁷ ΕΔΔΑ *Guja κατά Μολδαβίας* (Τμ. Ευρείας συνθέσεως) της 12.2.2008, (αριθμ. πρφ. 14277/04).

⁷⁸ Βλ. ό.π., παρ. 85-90.

effect on other employees discouraging them from reporting any other misconduct). Κατόπιν κατάφασης πλήρωσης όλων των ως άνω κριτηρίων, τα οποία εκ τότε αξιοποιούνται σταθερά σε σχετικές υποθέσεις, κρίθηκε ότι στην συγκεκριμένη περίπτωση υπήρξε παραβίαση του δικαιώματος ελευθερίας της έκφρασης του προσφεύγοντος.

Μετά την σχετική απόφαση του ΕΔΔΑ, ο απολυθείς δικαστικός υπαλλήλος επαναπροσλήφθηκε από την Εισαγγελία, για να απολύθει όμως μόλις εντός δέκα ημερών, με το αιτιολογικό ότι λόγω της αλλαγής του Γενικού Εισαγγελέα, τέτοιες υπηρεσιακές μεταβολές ήταν συνήθειες. Η εξέλιξη αυτή καταδεικνύει ευκρινώς την προβληματική της αποτελεσματικής αποκατάστασης της παραβίασης που υπέστη ο προσφεύγων στο επίπεδο εθνικών εννόμων τάξεων. Εν προκειμένω, ακολούθησε νέα προσφυγή στο ΕΔΔΑ, το οποίο με την δεύτερη απόφαση⁷⁹ του, έκρινε ότι παραβιάστηκε εκ νέου το δικαίωμα ελευθερίας έκφρασης, διότι η σε δεύτερο χρονό απόλυση συνδέεται αιτιωδώς με την αρχική αποκάλυψη των σχετικών πληροφοριών και ως εκ τούτου συνιστά μη ανεκτό μέτρο αντεκδίκησης⁸⁰.

Στην απόφαση *Kudeshkina κατά Ρωσίας*⁸¹ το ΕΔΔΑ έκρινε ότι υπήρξε επίσης παραβίαση του αρ. 10 ΕΣΔΑ σε υπόθεση παρεμφερούς πραγματικού, κατά την οποία δικαστική λειτουργός, καθαιρέθηκε από το αξίωμα της, λόγω των δημόσιων δηλώσεων στις οποίες προέβη, στο πλαίσιο προεκλογικής διαδικασίας, με τις οποίες στηλίτευε την απόπειρα επηρεασμού της από την Πρόεδρο του Δικαστηρίου, σχετικά με τον χειρισμό υπόθεσης, που αφορούσε περιστατικό κατάχρησης εξουσίας από αστυνομικό υπάλληλο. Ωστόσο, εν προκειμένω, επισημάνθηκε ότι δεν υπήρξε κατ' αρχήν σύγκρουση θιγόμενων εννόμων αγαθών, δεδομένου ότι η γενική δημόσια αναφορά επί του συγκεκριμένου περιστατικού δεν αποτέλεσε διαρροή απόρρητων πληροφοριών, αλλά άσκηση της ελευθερίας του λόγου, η οποία μάλιστα στο πλαίσιο μίας προεκλογικής συζήτησης πρέπει να είναι απρόσκοπτη.

Τα κριτήρια *Guja* έχουν αξιοποιηθεί και στην απόφαση *Heinisch κατά Γερμανίας*⁸², που αφορούσε εργασιακή σχέση ιδιωτικού δικαίου και συγκεκριμένα την απόλυση νοσοκόμας από οίκο ευγηρίας, λόγω της υποβολής μηνυτήριας αναφοράς από μέρους της, με την οποία γνωστοποίησε στις διωκτικές αρχές την μη

⁷⁹ ΕΔΔΑ *Guja κατά Μολδαβίας* (No 2) της 27.2.2018.

⁸⁰ Βλ. *Ασκητή Α.*, ό.π., σελ. 166.

⁸¹ ΕΔΔΑ *Kudeshkina κατά Ρωσίας*, της 26.2.2009 (αρ. προσφ. 29492/05).

⁸² ΕΔΔΑ *Heinisch κατά Γερμανίας* της 21.7.2011 (αριθμ. προσφ. 28274/08).

πληρούσα τις απαιτούμενες προδιαγραφές ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών αλλά και περιστατικά κακοποίησης ασθενών. Ειδικότερα, το ΕΔΔΑ, αφότου προέβη σε στάθμιση μεταξύ του δικαιώματος του εργαζομένου να αποκαλύψει παρανομίες ως εκδήλωση της ελευθερίας της έκφρασης και του δικαιώματος του εργοδότη να προστατεύσει την επαγγελματική του φήμη και τα εμπορικά του συμφέροντα, εκρίνε ότι το πρώτο υπερισχύει του δεύτερου και ότι ως εκ τούτου η απόλυση της προσφεύγουσας αποτέλεσε δυσανάλογο μέτρο εκδικητικής φύσεως. Η κρίση αυτή θεμελιώθηκε επί τη βάση του επιχειρήματος, ότι αφενός οι πληροφορίες, σχετικές με την κακοποίηση της ευάλωτης κοινωνικής ομάδας των ηλικιωμένων, απτόνται αναμφίβολα του δημοσίου συμφέροντος, αφετέρου ότι η εργαζόμενη πριν την υποβολή καταγγελίας είχε εξαντλήσει όλες τις ηπιότερες εναλλακτικές οδούς γνωστοποίησης των παρανομιών (επανελημμένες οχλήσεις στους εργοδότες σχετικά με τις σοβαρές ελλείψεις προσωπικού). Εν προκειμένω, συνάγεται από την ως άνω νομολογιακή προσέγγιση του ΕΔΔΑ, η πρακτική του «whistleblowing», κρίνεται προστατευτέα όχι μόνο υπό την μορφή της δημοσιοποίησης πληροφοριών, οι οποίες αποκτήθηκαν εκ της συνηθούς εργασίας του whistleblower προς ενημέρωση του ευρύτερου κοινού, αλλά και υπό τη μορφή της αναφοράς αυτών ενώπιον των διωκτικών αρχών.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον, παρουσιάζει, τέλος, η απόφαση *Bucur και Toma κατά Ρουμανίας*⁸³, η οποία, επίσης έκρινε, υπέρ της παραβίασης του δικαιώματος ελευθερίας της έκφρασης των εργαζομένων στον τομέα των υπηρεσιών. Επρόκειτο, συγκεκριμένα, για υπάλληλο της Εθνικής Υπηρεσίας Πληροφοριών της Ρουμανίας, ο οποίος καταδικάστηκε για παραβίαση υπηρεσιακού απορρήτου, κατόπιν της δημόσιας ανακοίνωσης του σε συνέντευξη τύπου, για την παράνομη παρακολούθηση πλειόνων τηλεφωνικών αριθμών πολιτών από την Κυβέρνηση, χωρίς να συντρέχει ο επικληθείς περί εθνικής ασφαλείας λόγος. Το ΕΔΔΑ έκρινε εν προκειμένω, ότι το δικαιολογημένο ενδιαφέρον των πολιτών μίας δημοκρατικής κοινωνίας για την αποκάλυψη πληροφοριών, που εκθέτουν παράνομες ενέργειες της εκτελεστικής εξουσίας, υπερερεί έναντι της διατήρησης της εμπιστευτικότητας των πληροφοριών και ως τούτου η επιβολή της σχετική ποινικής καταδίκης εις βάρος του προσφεύγοντος θεμελιώνει παραβίαση του δικαιώματος ελευθερίας της έκφρασης.

⁸³ΕΔΔΑ Bucur και Toma κατά Ρουμανίας της 8.1.2013 (αριθμ. προσφ. 40238/02).

Η σχετική νομολογία πρέπει να ιδωθεί ως το ερμηνευτικό πλαίσιο εντός του οποίου διαμορφώθηκαν οι ρυθμίσεις της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/1937, για την θέσπιση ενός ολοκληρωμένου προστατευτικού πλαισίου των whistleblowers.

Εξαιρετικό ενδιαφέρον, παρουσιάζει, ωστόσο, και η – διαπλασθείσα μετά την ψήφιση της ως άνω Οδηγίας - νομολογία *Halet κατά Λουξεμβούργου* (υπόθεση LuxLeaks), η οποία αφορούσε την γνωστοποίηση δια του τύπου στοιχείων, που αποκάλυπταν την εφαρμογή εκτεταμένων πρακτικών φοροαποφυγής από ιδιωτική ελεγκτική εταιρεία και συγκεκριμένα την υπογραφή ευνοϊκών ιδιωτικών προσυμφώνων με τις φορολογικές αρχές εκ μέρους των πελατών της. Ειδικότερα, αρχικώς, το ΕΔΔΑ με την απόφαση της 11^{ης} Μαΐου του 2021⁸⁴, έκρινε ότι με την επιβολή ποινής στον προσφεύγοντα – τέως υπάλληλο της εταιρείας – για την παραβίαση επαγγελματικού απορρήτου, δεν παραβιάστηκε το δικαίωμα ελευθερίας της έκφρασης τού, υπό το σκεπτικό ότι το γενικό ενδιαφέρον για τη δημοσιοποίηση του σχετικού καταλόγου σειράς πολυεθνικών εταιρειών που θεμελιώναν δικαίωμα υπέρογκων φορολογικών επιστροφών κατ' εφαρμογή της ως άνω πρακτικής, δεν αποτελεί επαρκές αντιστάθμισμα της βλάβης που υπέστη η εταιρεία ως προς τα οικονομικά της συμφέροντα και την επαγγελματική της φήμη.

Ωστόσο, κατόπιν σχετικής αίτησης⁸⁵ του προσφεύγοντος, το ΕΔΔΑ κλήθηκε να επανεξετάσει την κρίση του. Με την απόφαση της 14^{ης} Φεβρουαρίου του 2023 του Τμήματος Ευρείας Συνθέσεως⁸⁶, επαναξιολόγησε το κριτήριο της σημασίας των δημοσιοποιηθεισών πληροφοριών για το δημόσιο συμφέρον, το οποίο ερμηνεύτηκε ιδιαίτερος στενά από την ως άνω απόφαση, προσδίδοντας ερμηνευτική αξία στο κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο, εντός του οποίου δημοσιεύθηκαν οι σχετικές πληροφορίες. Ειδικότερα, κρίθηκε ότι το γεγονός ότι η δημοσιοποίηση των σχετικών πληροφοριών δεν πυροδότησε το πρώτον τον σχετικό δημόσιο διάλογο, αναφορικά με την συγκεκριμένη φορολογική πρακτική, δεν σημαίνει ότι οι συγκεκριμένες πληροφορίες δεν άπτονται του δημοσίου συμφέροντος, καθώς συνεισέφεραν

⁸⁴ ΕΔΔΑ *Halet κατά Λουξεμβούργου* της 11.5.2021 (αριθ. 21884/18).

⁸⁵ Αίτηση του προσφεύγοντος για την παραπομπή της υπόθεσης στο Τμήμα Ευρείας Συνθέσεως. Ειδικότερα, για την παραπομπή μίας υπόθεσης ενώπιον του Τμήματος Ευρείας Συνθέσεως, απαιτείται είτε η παραίτηση ενός Τμήματος υπέρ αυτού, όταν η υπόθεση εγείρει σοβαρό ζήτημα που επηρεάζει την ερμηνεία της Σύμβασης ή εάν η επίλυση ενός ζητήματος έρχεται σε αντίθεση με προηγούμενη απόφαση του Δικαστηρίου, είτε κατόπιν αιτήσεως οποιουδήποτε διαδίκου, εντός 3 μηνών από την έκδοση απόφασης του Τμήματος.

⁸⁶ ΕΔΔΑ *Halet κατά Λουξεμβούργου* (Τμ. Ευρείας συνθέσεως) της 14.02.2023 (αριθμ. 21884/18).

σημαντικά στην αναζοπύρωση ενός εν εξελίξει διάλογου. Ήτοι το γενικό ενδιαφέρον σε σχέση με ένα ζήτημα δεν πρέπει ιδωθεί χρονικά απομονωμένα, αλλά σε σύνδεση με τη σημασία του δημόσιου διαλόγου, με τον οποίο αυτό συνεξελίσσεται και αλληλοτροφοδοτείται. Υπό το σκεπτικό αυτό, οι δημοσιοποιηθείσες πληροφορίες συνέβαλαν καθοριστικά, στον ήδη διανοιγέντα σε ευρωπαϊκό επίπεδο, διάλογο για την διαβρωτική επίδραση που μπορεί να έχει η διαμόρφωση κλειστών ευνοϊκών φορολογικών καθεστώτων για τις πολυεθνικές εταιρείες στην δίκαιη φορολόγηση των πολιτών. Εξάλλου, λόγω της πολυπλοκότητας του συγκεκριμένου ζητήματος, είναι πιθανόν να μην αρκεί η άπαξ γνωστοποίηση πληροφοριών, αλλά να απαιτούνται αλληπάλληλες κρούσεις, προκειμένου να επιτευχθεί η αφύπνιση του κοινού αλλά και η κινητοποίηση των αρμόδιων πολιτικών φορέων. Επί τη βάση του ανωτέρω ερμηνευτικού συλλογισμού, το Δικαστήριο, κατέληξε, στο ότι η βλάβη, την οποία πράγματι υπέστη η εταιρεία στην επαγγελματική της φήμη, υπερσκελίζεται από την σημασία των δημοσιοποιηθεισών πληροφοριών για το δημόσιο συμφέρον και συνεπώς αναγνωρίζεται η παραβίαση του δικαιώματος ελευθερίας έκφρασης του προσφεύγοντος.

Πρόκειται αναμφίβολα για μία πολύ σημαντική απόφαση. Η κατάφαση της προστασίας του δικαιώματος της ελευθερίας της έκφρασης, δια της οδού της ερμηνευτικής επαναξιολόγησης του κριτήριου του δημοσίου συμφέροντος, ακόμη και έναντι ισχυρών ιδιωτικών οικονομικών συμφερόντων, αποτελεί ένα σημαντικότερο τολμηρό βήμα, το οποίο πρέπει να ιδωθεί ως οδοδείκτης του ενδεδειγμένου επιπέδου προστασίας των whistleblowers και σε επίπεδο εθνικής έννομης τάξης.

VI. Η Οδηγία (ΕΕ) 2019/1937 και η ενσωμάτωσή της στην ελληνική έννομη τάξη με το ν. 4990/2022

Η ψήφιση της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/1937 της 28 Οκτωβρίου του 2019 του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και του Κοινοβουλίου (γνωστής ανεπισήμως ως «*Whistleblower Directive*»), κατόπιν σχετικής νομοθετικής πρωτοβουλίας της Επιτροπής, αποτελεί την σημαντικότερη εξέλιξη σε επίπεδο ενωσιακού δικαίου αναφορικά με την προστασία των προσώπων που υποβάλλουν καταγγελίες (*whistleblowers*). Την ανάγκη διαμόρφωσης ενός ενιαίου θεσμικού πλαισίου

προστασίας υπαγόρευσε κατά κύριο λόγο η σημαντική ανομοιογένεια⁸⁷ του νομοθετικού επιπέδου προστασίας μεταξύ των εννόμων τάξεων των κρατών μελών. Ιδίως λόγου του όλως εντεινόμενου διασυνοριακού χαρακτήρα της εγκληματικότητας στον ενωσιακό χώρο, στην καταπολέμηση της οποίας έχει επιδοθεί εξάλλου η ένωση μέσω της εκδόσης πλειάδας σχετικών ποινικών Οδηγιών⁸⁸, κατέστη προφανές⁸⁹, ότι η ελλειμματική προστασία σε ένα κράτος μέλος, μπορεί να έχει αντανακλαστικώς δυσμένεις επιπτώσεις τόσο για λοιπά κράτη μέλη όσο και για την ίδια την Ένωση.

Προκαταρκτικά, πρέπει να αποσαφηνισθεί⁹⁰ ότι τα υπαγόμενα στο προστατευτικό πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας και συνεπώς του ν. 4990/2022 αναφέροντα δυσλειτουργίες πρόσωπα (*whistleblowers*), διακρίνονται σαφώς από τους «μάρτυρες δημοσίου συμφέροντος», θεσμό, ο οποίος, όπως αναλύθηκε ανωτέρω, έχει αμιγώς δικονομικό χαρακτήρα και εξιδιασμένες προϋποθέσεις εφαρμογής, Σκοπός της Οδηγίας, απετέλεσε ακριβώς η συμπλήρωση του περιορισμένου αυτού προστατευτικού πλαισίου, μέσω των σχετικών ρυθμίσεων, οι σημαντικότερες από τις οποίες θα επισκοπηθούν εν συντομία στη συνέχεια.

Ως προς τον προσδιορισμό του αντικειμενικού πεδίου εφαρμογής της (άρ. 2), η Οδηγία υιοθέτησε την «τομεακή προσέγγιση»⁹¹, ήτοι την εξαντλητική⁹² και όχι ενδεικτική απαρίθμηση όλων των τομέων, στους οποίους πρέπει να αφορούν οι αναφερόμενες παραβιάσεις πράξεων της Ένωσης. Μεταξύ αυτών εντάσσονται π.χ. ο τομέας των δημοσίων συμβάσεων, των χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών, της πρόληψης της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας, της προστασίας του περιβάλλοντος, της προστασίας της δημόσιας υγείας κλπ. Επ' αυτού έχει διατυπωθεί, πάντως το επίχειρημα⁹³, ότι οι ρητώς αναφερόμενοι τομείς παραβιάσεων αποτελούν το δυνητικό

⁸⁷ Βλ. European Commission, Whistleblower Protection, Fact Sheet, April 2018

⁸⁸ Βλ. για παράδειγμα Οδηγία (ΕΕ) 2017/1371 για την προστασία των οικονομικών συμφερόντων της Ε.Ε., Οδηγία (ΕΕ)2018/1673 για την καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες.

⁸⁹ Βλ. *Emanuela Andreis*, Towards Common Minimum Standards for Whistleblower protection across the EU, European Papers, σελ. 577.

⁹⁰ Βλ. *Μπαλτά Α.*, Η Οδηγία (ΕΕ) 2019/1937 για τους Whistleblowers - Μια πρώτη προσέγγιση - Παρουσίαση κάποιων βασικών χαρακτηριστικών της, εν όψει της επικείμενης ενσωμάτωσής της, ΣΥΝ 146/2021, σελ. 70.

⁹¹ Βλ. αναλυτικώς *White Simone*, A matter of Life and Death, Whistleblowing Legislation in the EU, *Eucrim* 2018, σελ. 173 επ. για τους λόγους που υπαγόρευσαν την επιλογή της τομεακής προσέγγισης

⁹² Βλ. για τον προσδιορισμό όλων των τομέων το Παράρτημα της Οδηγίας.

⁹³ Βλ. *Μπαλτά Α.*, ό.π., σελ. 72.

πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας και κατά τούτο, επιτρέπεται η επέκταση του αντικειμενικού πεδίου εφαρμογής της.

Το υποκειμενικό πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας (αρ. 4) είναι ιδιαίτερος εκτεταμένο, καθότι στα δικαιούμενα προς υποβολή αναφοράς πρόσωπα περιλαμβάνονται οι εργαζόμενοι τόσο του δημοσίου όσο και του ιδιωτικού τομέα, τελούντες σε εξαρτημένη ή ανεξάρτητη σχέση εργασίας. Περαιτέρω, η προστασία επεκτείνεται και στα πρόσωπα που διαμεσολαβούν για την αποκάλυψη των παραβιάσεων, καθώς και σε τρίτα πρόσωπα που συνδέονται με τους αναφέροντες και που θα μπορούσαν να υποστούν αντίποινα σε εργασιακό πλαίσιο.

Σημαντική καινοτομία της Οδηγίας, αποτελεί και η εισαγωγή υποχρέωσης θέσπισης εσωτερικών και εξωτερικών διαύλων αναφοράς, ως ισότιμων τρόπων γνωστοποίησης της παραβίασης -ήτοι δεν απαιτείται η καταφυγή το πρώτον στον εσωτερικό και κατόπιν στον εξωτερικό, ενώ παράλληλα προβλέπεται και ειδική διαδικασία παρακολούθησης και ελέγχου της υποβληθείσας αναφοράς (άρ. 7-14). Ειδικότερα, ως προς τους εσωτερικούς διαύλους, αυτοί θα πρέπει να εγκατασταθούν και να λειτουργήσουν στις περισσότερες νομικές οντότητες τόσο του δημόσιου όσο και του ιδιωτικού τομέα, εξαιρουμένων των οντοτήτων του ιδιωτικού τομέα, που απασχολούν λιγότερους από πενήντα εργαζομένους. Τέλος, στα ανωτέρω πρόσωπα αναγνωρίζεται (άρ.13) και το δικαίωμα δημόσιας αποκάλυψης, υπό την προϋπόθεση είτε της εξάντλησης των προβλεπόμενων διαδικασιών αναφοράς, είτε της κατεπίγειου φύσεως της συγκεκριμένης περίπτωσης (π.χ. η αναφερόμενη παραβίαση να αποτελεί κίνδυνο για το δημόσιο συμφέρον).

Ως προς τα προβλεπόμενα προστατευτικά μέτρα, ιδιαίτερη σημασία πρέπει να αποδοθεί στην υποχρέωση των αρμοδίων -εσωτερικών και εξωτερικών- δομών υποδοχής των αναφορών να διατηρούν την εμπιστευτικότητα της ταυτότητας του αναφέροντος, προβλεπόμενης πάντως της δυνατότητας αποκάλυψης προς προάσπιση των υπερασπιστικών δικαιωμάτων του καθ' ου η καταγγελία (αρ.16). Με την εν λόγω ρύθμιση, υιοθετείται, δηλαδή, η μη αποκάλυψη της ταυτότητας του καταγγέλλοντος, η οποία μέχρι πρότινος προβλεπόταν στην ελληνική έννομη τάξη μόνο ως ειδικό ποινικό δικονομικό μέτρο για τους προστατευόμενους μάρτυρες δημοσίου συμφέροντος, ως γενικό μετρώ προστασίας, που διέπει κατ' αρχήν την όλη διαδικασία υποβολής αναφορών. Η πρόβλεψη, πάντως, περί δυνατότητας αποκάλυψης των

στοιχείων ταυτότητας, φαίνεται να ευρίσκει εφαρμογή στην περίπτωση που η υποβολή αναφοράς αποτέλεσε την βάση για την ενεργοποίηση της ποινικής διαδικασίας, καθότι στο πλαίσιο αυτής το εν λόγω μέτρο αποτελεί απαραίτητο αντίσταθμισμα της άσκησης των υπερασπιστικών δικαιωμάτων του κατηγορουμένου (βλ. ανωτέρω). Ως περαιτέρω προστατευτικό μέτρο έναντι των πιθανολογούμενων αντιποίνων προβλέπεται και η καθιέρωση της υποβολής αναφοράς ως λόγου απαλλαγής της ευθύνης του αναφέροντος για την τέλεση των αδικημάτων της συκοφαντικής δυσφήμισης, παραβίασης προσωπικών δεδομένων κ.α. στο πλαίσιο διανοιγείσας εις βάρος του αστικής διαδικασίας (αρ. 21 παρ. 4).

Προβληματισμό φαίνεται να εγείρει, ωστόσο, από άποψη ποινικού δικαίου, η ρύθμιση του άρ. 18 παρ. 3, σύμφωνα με την οποία: *«Αν η αναφορά ή η δημόσια αποκάλυψη αποτελεί για τον αναφέροντα ποινική, πειθαρχική, διοικητική παράβαση ή αδικοπρακτική συμπεριφορά, κάθε ποινική, πειθαρχική, διοικητική ή αστική διαδικασία που έχει κινηθεί εναντίον του αναφέροντος για την αναφερόμενη παραβίαση αναστέλλεται μέχρι την ολοκλήρωση της διερεύνησης της αναφοράς. Για όσο χρόνο διαρκεί η αναστολή αυτή, αναστέλλεται η παραγραφή ή αποσβεστική προθεσμία των αντιστοιχών δικαιωμάτων των προσώπων που πλήττονται από την αναφορά. Το δεύτερο εδάφιο της παρ. 2 του άρθρου 113 ΠΚ εφαρμόζεται αναλόγως ως προς την ποινική, πειθαρχική και διοικητική ευθύνη του αναφέροντος»*.

Σχετικά, τίθεται το ερώτημα εάν μία αξιόποινη συμπεριφορά καλύπτεται από το καθ' ύλην πεδίο εφαρμογή τόσο του άρ. 47 ΚΠΔ (δωροδοκία και δωροληψία στον δημόσιο τομέα), όσο και του νέου νόμου (παραβιάσεις ενωσιακού δικαίου), ποιο από τα δύο προβλεπόμενα προστατευτικά μέτρα δικονομικής ποινικής φύσεως θα εφαρμοσθεί. Η ευρύτερη προστασία της οριστικής αποχής από την ποινική δίωξη κατά τον ΚΠΔ, ή η μερικότερη προστασία αναστολής της ποινικής δίωξης μέχρι την αμετάκλητη εκδίκαση της καταγγελλείσας αξιόποινης πράξης, η οποία προβλέπεται κατά το ως άνω άρ. 18 και αντιστοιχεί στη ρύθμιση του άρ. 59 παρ. 2 ΚΠΔ; Επισημαίνεται, ότι δεν πρόκειται για προβληματισμό υποθετικής φύσεως, δεδομένου ότι τα αδικήματα της δωροληψίας και της δωροδοκίας ενωσιακού υπαλλήλου εις βάρος των οικονομικών συμφερόντων της ΕΕ⁹⁴, φαίνεται να εμπίπτουν στο ρυθμιστικό πεδίο αμφότερων των προστατευτικών διατάξεων, χωρίς να έχει προταθεί επ' αυτού κάποια ερμηνευτική λύση. Το ζήτημα, συνεπώς, παραμένει ανοικτό.

⁹⁴ Δυνάμει του αρ. 22 του ν. 4689/2020, με τον οποίο ενσωματώθηκε στην ελληνική έννομη τάξη η Οδηγία (ΕΕ) 2017/1371, το οποίο παραπέμπει ευθέως στις διατάξεις των άρ. 235 και 236 ΠΚ, διευρύνοντας το ρυθμιστικό τους πεδίο.

Κατόπιν της ως άνω επισκόπησης των βασικών σημείων του τρόπου ενσωμάτωσης⁹⁵ της Οδηγίας στην ελληνική έννομη τάξη με το ν. 4990/2022⁹⁶, σκόπιμες κρίνονται οι ακόλουθες επισημάνσεις. Με τη θέση σε ισχύ του ν. 4990/2022 θεσπίζεται το πρώτον ένα ολοκληρωμένο νομοθετικό πλαίσιο προστασίας των «whistleblowers». Παρά την σημασία της, είναι μάλλον δεδομένο, ότι εν λόγω νομοθετική επέμβαση προσκρούει σε εγγενείς δυσκολίες, που συνάπτονται τόσο με την έλλειψη σημαντικής εμπειρίας αξιοποίησης του ήδη ρυθμισθέντος ποινικού δικονομικού θεσμού των «μαρτύρων δημοσίου συμφέροντος», όσο και με την ανάγκη προσεκτικού συντονισμού διαφορετικών μηχανισμών ελέγχου, η οποία προϋποτίθεται για την εφαρμογή των επιμέρους νομοθετικών ρυθμίσεων⁹⁷.

Στις σημαντικότερες ρυθμίσεις του νόμου συγκαταλέγεται η διαμόρφωση δύο ισότιμων επιπέδων εξέτασης των υποβαλλόμενων αναφορών. Ειδικότερα, οι υποχρέες δημόσιες και ιδιωτικές υπηρεσίες οφείλουν να ορίσουν Υπεύθυνο Παραλαβής και Παρακολούθησης των σχετικών Αναφορών (αρ. 10) ως εσωτερικό δίαυλο αναφοράς, ενώ αντίστοιχα, ως ενιαίος εξωτερικός δίαυλος αναφοράς για όλες τις κατηγορίες αναφορών ανεξαρτήτως είδους ή φορέα καθιερώνεται η Εθνική Αρχή Διαφάνειας (αρ.11).

Ως εγγυητική της προστασίας των αναφερόντων προσώπων κρίνεται, τέλος, η ρύθμιση του άρ. 14, σύμφωνα με την οποία προβλέπονται αυστηροί όροι προς διατήρηση της εμπιστευτικότητας της ταυτότητας των προσωπικών δεδομένων τους. Ειδικότερα, επιβάλλεται η μη αποκάλυψη πληροφοριών από τους υπόχρεους φορείς σε οποιονδήποτε μη εξουσιοδοτημένο τρίτο, οι οποίες μπορούν να οδηγήσουν στην άμεση ή έμμεση ταυτοποίηση του αναφέροντος προσώπου. Μάλιστα, προς διασφάλιση της εμπιστευτικότητας οι αρμόδιοι φορείς δύνανται να λαμβάνουν κατάλληλα τεχνικά μέσα, όπως επί παραδείγματι την τεχνική ψευδωνοποίησης των στοιχείων ταυτότητας του αναφέροντος.

⁹⁵ Βλ. αναλυτικώς για τον τρόπο ενσωμάτωσης των επιμέρους ρυθμίσεων *Μπρούμα Α., Κανελλάκη Μ., Το πλαίσιο προστασίας του Ν 4990/2022 για το Whistleblowing, ΔιΜΕΕ, 3/2022, σελ. 357 – 362, ενώ για τους βασικότερα προβλήματα και τις σχετικές ασάφειες βλ. Τσαούση Η., Whistleblowing: ο νέος νόμος 4990/2022, ΕΦΑΠΟΛΔ, 1/2023, σελ. 73 επ.· βλ. Διεθνής Διαφάνεια Ελλάς, Αποτελεσματική Ενσωμάτωση της Οδηγίας της Ε.Ε. για την προστασία των whistleblowers, Κείμενο θέσεων, 2020 σελ. 14.*

⁹⁶ Καίτοι περίπου έναν χρόνο μετά την σχετική προθεσμία ενσωμάτωσης 17.12.2021 και κατόπιν δύο προειδοποιητικών επιστολών της Επιτροπής.

⁹⁷ Βλ. *Τσαούση Η., ό.π., σελ. 75.*

VII. Επίλογος

Παρά τις επιμέρους αδυναμίες και αστοχίες, η ενσωμάτωση της Οδηγίας στην ελληνική έννομη τάξη με το ν. 4990/2022 αποτιμάται, ως ένα σημαντικό βήμα ενίσχυσης της διαφάνειας και της λογοδοσίας σε ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων της οικονομικής ζωής. Ιδίως, η ενθάρρυνση της πρακτικής του εσωτερικού «whistleblowing» μέσω της υποχρέωσης εγκαθίδρυσης εσωτερικών διαύλων αναφοράς σε όλες τις υπηρεσίες του δημοσίου και του ιδιωτικού τομέα, μπορεί να συμβάλει καθοριστικά στην πάταξη των καταγγελλθεισών παρανομιών εν τη γενέσει τους.

Ζητούμενο παραμένει, πέραν της υπερκέρασης των επιμέρους δυσχερειών εφαρμογής του νόμου, ο προσδιορισμός του τρόπου ερμηνευτικής επικοινωνίας των δύο παράλληλων ισχύοντων πλέον καθεστώτων προστασίας, ήτοι αφενός αυτού της περιορισμένης προστασίας των «μαρτύρων δημοσίου συμφέροντος» με τα μέσα του ποινικού δικονομικού δικαίου και αφετέρου του νέου πλαισίου ολιστικότερης προστασίας της πολύ ευρύτερης κατηγορίας των whistleblowers. Μολονότι, οι δύο θεσμοί εντάσσονται σε διαφορετικά συστήματα, κρίνεται μάλλον απίθανο, να μην αλληλεπιδράσουν ερμηνευτικά, ενώ ήδη ως προς τα αδικήματα της δωροληψίας – δωροδοκίας εις βάρος των ενωσιακών οικονομικών συμφερόντων φαίνεται να ανακύπτει ζήτημα σύγκρουσης.

Εν κατακλείδι, η θέση σε ισχύ του νόμου, θα μπορούσε να λειτουργήσει ως έναυσμα επανεξέτασης των ειδικών προϋποθέσεων χαρακτηρισμού του μάρτυρα δημοσίου συμφέροντος και ιδίως ως προς μία κατεύθυνση διεύρυνσης του σχετικού καταλόγου αξιόποινων πράξεων (άρ. 47 παρ. 1 ΚΠΔ). Ειδικότερα, το επιχείρημα υπέρ της επέκτασης της προστασίας και στις περιπτώσεις διαφθοράς του ιδιωτικού τομέα, αλλά και σε λοιπές αξιόποινες πράξεις ισχυροποιείται σημαντικά, ενόψει του διευρυμένου αντικειμενικού πεδίου εφαρμογής του νέου νόμου, το οποίο καταλαμβάνει πλείονες τομείς ενωσιακών παραβιάσεων κατ' εξοχήν ποινικού ενδιαφέροντος (π.χ. νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες, χρηματοπιστωτικά αδικήματα).

Εξάλλου, εντός του σύγχρονου διεθνοποιημένου δικαϊκού περιβάλλοντος, η ορθή αφομοίωση των ενωσιακών εξελίξεων, αλλά και η συνεχής ουσιαστική

ερμηνευτική αλληλεπίδραση με τη νομολογία του ΕΔΔΑ, αποτελούν προαπαιτούμενα της αποτελεσματικότερης αξιοποίησης και εφαρμογής του θεσμού στην ελληνική έννομη τάξη.

VIII. Βιβλιογραφία

Ελληνική

- *Ανδρουλάκης Ι.*, «Προστατευόμενοι» (ψευδώνυμοι) μάρτυρες, «χάρτινοι» μάρτυρες και μάρτυρες δημοσίου συμφέροντος, σε: «Το ποινικό δίκαιο σε κρίση και υπό κρίση», Τ.Τ. Ι. Γιαννίδη, 2020.
- *Ασκητής Α.*, Whistleblowers και ελευθερία της έκφρασης – Οι νομολογιακές τάσεις του ΕΔΔΑ σε αντιπαραβολή με το Ανώτατο Δικαστήριο των Η.Π.Α. και η προβληματική των υπηρετούντων σε υπηρεσίες πληροφοριών, ΔιΜΕΕ, σελ. 164.
- *Βαθιώτης Κ.*, Η προστασία μαρτύρων κατά το άρθρο 9 του Ν. 2928/2001, ΠοινΧρ ΝΑ (2001), σελ. 1045 επ.
- Διεθνής Διαφάνεια Ελλάς, Αποτελεσματική Ενσωμάτωση της Οδηγίας της Ε.Ε. για την προστασία των whistleblowers, Κείμενο θέσεων, 2020 (Συγγραφέας: Α. Μπαλλάς, επιμ.: Α. Μελίδης), διαδικτυακώς προσπελάσιμη σε:
https://www.transparency.gr/wpcontent/uploads/2020/09/%CE%9A%CE%B5%CE%AF%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE%BF-%CE%98%CE%AD%CF%83%CE%B5%CF%89%CE%BD-%CE%94%CE%94-%CE%95_WHISTLEBLOWING_7_9_20.pdf.
- *Δαλακούρας Θ.*, Ο Νέος Κώδικας Ποινικής Δικονομίας (Συνοπτική Ερμηνεία κατ' άρθρο του Ν. 4620/2019).
- *Δαλακούρας Θ.*, Προστασία μαρτύρων: Ένα δικαιοκρατικό στοίχημα, ΠοινΔικ, 10/2004, σελ.1166.
- *Ιωαννίδου Π.*, Ερμηνεία του άρ. 218 ΚΠΔ, σε: Λ. Μαργαρίτη, Ο νέος Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, Ερμηνεία κατ' άρθρο, τ. Α', 2020, σελ. 1180.
- *Καϊάφα - Γκμπάντι Μ.* (Επιμ.), Οικονομικό έγκλημα και διαφθορά στο δημόσιο τομέα, τ. 1, 2014, τ.2, 2014, τ. 3, 2015.
- *Καρράς Α.*, Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, Συστηματική ερμηνεία κα Μεθοδολογική κατ' άρθρον Ανάπτυξη (2016), σελ. 145-146.
- *Κουσουλός Ι.*, Παρατηρήσεις στην ΠραξΕισΕφΑθ 7/2015, ΠοινΔικ 2015 σ. 421 επ.
- *Κωνσταντινίδης Α.*, Προστατευόμενοι μάρτυρες και Μάρτυρες Δημοσίου Συμφέροντος, ΠοινΧρ ΞΘ (2019), 241 επ.
- *Λίβος Ν.*, Η συμβολή των μαρτύρων δημοσίου συμφέροντος (whistleblowers) στην καταπολέμηση 43 της διαφθοράς, σε: Ένωση Ελλήνων Ποινικολόγων, Η ποινική διαχείριση.
- *Μπαλλάς Α.*, Η Οδηγία (ΕΕ) 2019/1937 για τους Whistleblowers - Μια πρώτη προσέγγιση - Παρουσίαση κάποιων βασικών χαρακτηριστικών της, εν όψει της επικείμενης ενσωμάτωσής της, ΣΥΝ 146/2021, σελ. 70.

- Μπούμας Α., Κανελλάκη Μ., Το πλαίσιο προστασίας του Ν 4990/2022 για το Whistleblowing, ΔιΜΕΕ, 3/2022, σελ. 357 – 362.της δωροδοκίας, Πρακτικά του Συνεδρίου της Ε.Ε.Π., 2013, σελ. 467 επ.
- Πρόγραμμα Ελλάδας-ΟΟΣΑ: Τεχνική Υποστήριξη για την Καταπολέμηση της Διαφθοράς Προστασία των πληροφοριοδοτών δημοσίου συμφέροντος στον ιδιωτικό τομέα: Ανάπτυξη του νομικού πλαισίου (2016); <http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/OECD-Greece-Whistleblower-Protection-Legislative-Proposal-GRE.pdf> .
- Παναγοπούλου-Κουτνατζή Φ., Ο θεσμός του μάρτυρα δημοσίου συμφέροντος (whistleblowing), 2016.
- Παπαχρήστου Μ., Ερμηνεία του άρ. 47 ΚΠΔ, σε: Λ. Μαργαρίτη, Ο νέος Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, Ερμηνεία κατ' άρθρο, τ. Α', 2020, σελ. 190-202.
- Σοφός Θ., Προστατευόμενοι μάρτυρες και ΕΣΔΑ, ΝοΒ 2018, σελ. 420 επ.
- Τζαννετής Α., Σκέψεις για τη φύση του δικαίωματος εξέτασης μαρτύρων κατηγορίας με αφορμή την απόφαση της Ευρείας Συνθέσεως του ΕΔΔΑ Al Khawaja Tahery κατά Ηνωμένου Βασιλείου (15.12.2011), ΠοινΧρ ΞΒ' (2012), σελ. 641επ.
- Τριανταφύλλου Α., Ζητήματα Μαρτυρικής Απόδειξης στην Ποινική Δίκη, 2014, σελ. 142.
- Τσάκος Στ., Ερμηνεία του άρ. 211 ΚΠΔ, σε: Λ. Μαργαρίτη, Ο νέος Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, Ερμηνεία κατ' άρθρο, τ. Α', 2020, σελ. 1136 επ.
- Τσαούσης Η., Whistleblowing: ο νέος νόμος 4990/2022, ΕΦΑΠΟΛΔ, 1/2023, σελ. 70 – 78.
- Τσιλίκη Δ., Προστατευόμενοι καταγγέλλοντες και μάρτυρες δημοσίου συμφέροντος, Η προβληματική των whistleblower στον διεθνή χώρο, δημοσιευμένο στον ηλεκτρονικό περιοδικό «The Art of Crime», Τεύχος Μαΐου 2018.

Ξενόγλωσση

- Andreis Emanuela, Towards Common Minimum Standards For Whistleblower Protection Across The EU, European Papers (2019), 575-588.
- White Simone, A Matter Of Life And Death. Whistleblowing Legislation In The EU, Eucri 3/2018, 170-177.

Νομολογία

Πραξ.Εισ.Εφ.Αθ.7/2015, ΠοινΔικ. 2015/417

ΑΠ 2033 / 2018 , όπου συμπέρασμα για ΠραξΕισΔιαφθΑθ. 3/2018

ΕΔΔΑ Guja κατά Μολδαβίας (Τμ. Ευρείας συνθέσεως) της 12.2.2008, (αριθμ. προσφ. 14277/04).

ΕΔΔΑ Guja κατά Μολδαβίας (No 2) της 27.2.2018.

ΕΔΔΑ Kudeshkina κατά Ρωσίας, 26.2.2009 (αρ. προσφ. 29492/05).

ΕΔΔΑ Heinisch κατά Γερμανίας της 21.7.2011 (αριθμ. προσφ. 28274/08).

ΕΔΔΑ Bucur και Toma κατά Ρουμανίας της 8.1.2013 (αριθμ. προσφ. 40238/02).

ΕΔΔΑ Halet κατά Λουξεμβούργου της 11.5.2021 (αριθμ. προσφ. 21884/18).

ΕΔΔΑ Halet κατά Λουξεμβούργου (Τμ. Ευρείας συνθέσεως) της 14.02.2023 (αριθμ. προσφ. 21884/18).